



GÖTEBORGS UNIVERSITET
INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

Hur skapas en hemlös och/eller missbrukande klient (inte)?
En diskursiv studie om makt, kön, sexualitet, klass och etnicitet.

SW2227, Vetenskapligt arbete i socialt arbete, 30 hp
Scientific Work in Social Work, 30 higher education credits
Datum 2012-03-03

Författare: Jennifer Bolin
Handledare: Hanna Wikström

Abstract

Titel: Hur skapas en hemlös och/eller missbrukande klient (inte)? En diskursiv studie om makt, kön, sexualitet, klass och etnicitet.

Författare: Jennifer Bolin

Nyckelord: konstruktion, hemlöshet, missbruksproblematik, intersektionell, diskurs.

Feministisk genusforskning och genusforskning inom socialt arbete visar att både människor i stort och klienter konstrueras olika beroende på kön, sexualitet, klass och etnicitet. Den myndighetsutövande maktdimensionen gör målgruppen socialsekreterare särskilt intressanta att studera.

Syftet med uppsatsen var att undersöka konstruktion av klienter med hemlöshets- och/eller missbruksproblematik. Frågeställningarna var: hur konstrueras klienterna i relation till kön, sexualitet, klass och etnicitet? Vilka diskurser kan urskiljas rörande konstruktion av denna grupp klienter? Vilka implikationer/konsekvenser har detta för maktaspekten i arbetet/mötet mellan klient och socialsekreterare?

Studien baserades på tre fokusgruppintervjuer med socialsekreterare från två olika stadsdelar och 20 sociala utredningar. Använda begrepp från feministisk teoribildning hämtades från genusteori, queerteori, klassteori och postkolonial teori. Analysen inspirerades av kritisk diskursanalys och intersektionell analys. Resultatet presenteras under fyra teman: Smuts & hygien, Hot & våld, Familj och Sexualitet som brännbart(?) ämne.

Olika dominerande diskurser reglerade språket genom vilket klienterna konstruerades. En hög grad av reflexivitet hos socialsekreterarna utmanade diskurserna. Klienter konstrueras som avvikande från andra kvinnor och män utan hemlöshets- och/eller missbruksproblematik. Kvinnliga klienter, klienter med annan etnisk bakgrund än svensk samt klienter med homosexuell orientering konstruerades som dubbelt avvikande. Maktaspekten i mötet mellan klienter och socialsekreterare upprätthålls genom konstruktion av klienter som avvikande och fråntar dem möjlighet att själva definiera sina problem och behov.

Abstract

Title: How is a homeless and/or abusive client (not) constructed? A discursive study of power, gender, sexuality, class and ethnicity.

Author: Jennifer Bolin

Keywords: construction, homelessness, substance abuse, intersectional, discourse

Feminist gender studies and gender studies in social work shows that both people in general as well as clients are constructed differently depending on gender, sexuality, class and ethnicity. The power dimension when exercising public authority will target social workers particularly interesting to study.

The aim of this essay was to investigate the construction of clients suffering from homelessness and/or substance abuse problems. The objective was decomposed into the following issues: how are the clients constructed in relation to gender, sexuality, class and ethnicity? Which discourses can be distinguished in the construction of this group of clients? What implications/consequences does this has for the power aspect of the work/meeting between client and social worker?

The study was based on three focus group interviews with social workers from two different districts, and 20 of their social investigations. Concepts from feminist theory came from gender theory, queer theory, class theory and postcolonial theory. The analysis was inspired by critical discourse analysis and intersectional analysis. The results are presented under four different themes: Dirt & hygiene, Threats & violence, Family and Sexuality as a combustible(?) subject.

Different dominant discourses regulated the language through which clients were constructed. A high degree of reflexivity in the social workers challenged the discourses. Clients are constructed as deviant from other women and men without homelessness assessment and/or substance abuse problems. Female clients, clients with different ethnic background than Swedish and clients with a homosexual orientation were constructed as double deviant. The power aspect in the meeting between clients and social workers is maintained by the construction of clients as deviant and denies them the opportunity to define their own problems and needs.

Innehållsförteckning

Förord	6
<hr/>	
DEL 1	
Inledning	7
Syfte	8
Disposition	9
Tidigare forskning	10
Konstruktion av kön och klienter	10
<i>Att konstruktioner av klienter är könade</i>	10
<i>Hur konstruktioner av klienter könas</i>	11
<i>Fler kategorier än kön i konstruktion av klienter</i>	12
Myndighetsutövningens kontext	13
Diskussion av tidigare forskning	14
Teoretiska utgångspunkter	15
Kön som konstruktion	15
<i>Maktordning</i>	15
Obligatorisk heterosexualitet	16
<i>Heteronormativitet</i>	17
Kön, klass och hygien	17
<i>Risk och smuts</i>	17
Etnicitet	18
Diskussion av de teoretiska begreppen	18
DEL 2	
<hr/>	
Metod	19
Epistemologiska utgångspunkter	19
<i>Socialkonstruktionism</i>	19
Kritisk diskursanalys	20
Fokusgrupper och dokumentation	21
Urval	22
<i>Fokusgruppintervjuer</i>	22
<i>Utredningar</i>	22
Genomförande	23
<i>Fokusgruppintervjuer</i>	23
<i>Utredningar</i>	25
Metoddiskussion	25
Förförståelse	26
Tillvägagångssätt vid analysen	26
Trovärdighet	27
Etiska överväganden	27
DEL 3	
<hr/>	
Resultat och analys	29
Smuts & hygien	29
<i>Sammanfattning och diskussion</i>	32

Hot & våld	33
<i>Sammanfattning och diskussion</i>	37
Familj	38
<i>Föräldraskap</i>	38
<i>Den problematiska familjen</i>	42
<i>Sammanfattning och diskussion</i>	46
Sexualitet som brännbart(?) ämne	48
<i>Sammanfattning och diskussion</i>	54
<u>DEL 4</u>	
Avlutande diskussion	56
Referenser	60
Bilaga 1	64
Bilaga 2	65

Förord

Ett stort tack till er som gav mig ingång och tillträde till vuxenheterna i uppsatsen. Ännu större tack till er socialsekreterare som, trots arbetsbelastning (jag tror jag vet hur ni har det), tagit er tid att delta i fokusgrupper och ordnat med utredningar och aidentifieringar. Ni har diskuterat och delat med er av er själva och visat stor omtanke om de i möter i ert arbete. Särskilt tack till Klabbe som ägnat extra tid för att hjälpa mig med praktiska ting.

Tack till min handledare Hanna, som jag respekterar så mycket. Utan ditt teoretiska skarpsinne, din grymhet på metod och din förmåga att se struktur i mitt ibland helt oöverskådliga material, skulle det inte blivit någon uppsats. När jag i stunder hamnat i tvivel av olika slag har jag alltid litat på ditt omdöme och professionalitet. Det är också du Hanna som från början sådde fröet om en masteruppsats, tack!

Tack Malin för att du hjälpt mig läsa med kritisk blick mot slutet. Till sist tack Jojo för att du, förutom genom att läsa och kommentera mitt språk, lyssnat och lyssnat på mig på kvällarna när jag haft behov av att prata och prata efter att ha suttit tyst med näsan i en bok eller framför datorn hela dagen.

Jennifer Bolin

Göteborg den 3 mars 2012

Inledning

- Akutboendet har fyllt tio år och firat med tårta, buffé och sång. Det skedde på en hemlig adress, för boendet är ett akutboende för hemlösa kvinnor - som ofta är hotade av våldsamma män.
- Nittio procent av de hemlösa, missbrukande kvinnorna är också utsatta för våld, säger enhetschefen...
 - Att de här redan drabbade kvinnorna även är brottsoffer har vi nog varit dåliga på att se, fortsätter enhetschefen...
 - Därför är det väldigt viktigt att vi har ett boende som det här, där bara kvinnor får bo...
 - 'Boendet har betydtt mycket'... Kvinnorna kan komma hit i akuta skeenden, utan krav på drogfrihet och de slipper bo nära män.
 - Det blir en fristad, säger enhetschefen. (*Vårt Göteborg*, Göteborgs stad, september 2011)

I citatet framträder en bild av hemlösa och/eller missbrukande kvinnor med liknande erfarenheter och behov. Förutom hemlöshet och droger pekars män och mäns våld (och kanske sexuella handlingar) ut som ett av deras problem. Lösningen är enkönade boenden och att få vara bara bland kvinnor. Förutom att erbjuda skydd görs även något annat genom att konstruera gruppen drogande kvinnor utan boende på detta sätt. Kvinnorna presenteras i relation till sin offerstatus, män pekars samtidigt ut som förövare. Vi får inte någon uppfattning om kvinnor som kapabla eller män som offer, vi får inte heller en uppfattning om att övergrepp kan förekomma mellan kvinnor eller mellan män. Bilden blir ensidig och faller in i en dominerande diskurs om kvinnor som offer för män och lösningen blir givetvis att hålla isär grupperna. Detta är en bild jag känner igen från mitt eget arbete med kvinnor och män med hemlöshets- och/eller missbruksproblematik och som fått mig nyfiken på vilka låsningar och öppningar som byggs in i sättet att konstruera dessa klienter i socialt arbete.

Feministisk forskning och forskning om kön visar att föreställningar om kön spelar stor roll i samhället för såväl bemötande som förväntningar och krav på människor emellan. Konstruktioner av kön leder till handling och bemötande som får konkreta effekter i människors liv (se ex. Millett 1970; Butler 1993; 1999; Ambjörnsson 2006). Detta har rimligtvis betydelse även inom sociala institutioner och i socialarbetarvardagen. Mina erfarenheter som socialsekreterare med vuxna inom socialtjänsten säger mig att så även är fallet inom det område jag verkar inom. I mitt arbete har jag uppfattat att jag och mina kollegor talar om klienter på olika sätt. Kvinnor och män beskrivs med olika ord, deras historia lyfts fram på olika sätt och deras behov anses bestå av olika saker (som i exemplet ovan). Självklart ska klienter beskrivas på olika sätt just på grund av att individer är olika och har olika behov. Problemet jag ser är att skiljelinjen slentrianmässigt går vid kön där kvinnor som grupp beskrivs på liknande sätt och män som grupp på motsatt sätt. Detta trots att de flesta delar gemensam problematik, hemlöshets- och/eller missbruksproblematik.

Genusforskningen i socialt arbete visar att även det sociala arbetet kännetecknas av traditionella föreställningar om kön, historiskt och i nutid (Hedin & Månsson 2000; Mattsson 2005). På senare tid har dessa föreställningar om kön och klienter utmanats, i takt med att mer problematiserande forskning på området ökat (Mattsson 2005; Thörn 2004; Warner & Gabe 2008; Scourfield 2001; 2006). Trots ökad genusforskning inom socialt arbete saknas fortfarande forskning med ett kritiskt anslag som undersöker hur fler kategorier interagerar med varandra, exempelvis kön i förhållande till sexualitet, klass och etnicitet (Mattsson 2010).

Även Socialstyrelsen (2004) menar att traditionella föreställningar om kön präglar socialtjänsten i dess möte med personer med missbruksproblem. Socialtjänsten uppmärksammar i för liten utsträckning könsfrågor och bemötande av klienter, vilket är en förutsättning för att arbeta med dessa frågor så samhällets resurser fördelas rättvist och effektivt. Reflektion behövs kring könade förhållningssätt inom socialtjänsten för att stödja vägen till medvetenhet om förhållningssätt och värderingar som måste genomsyra hela arbetsprocessen, från behov av insatser till resultat/effekter av dessa (ibid.). I mitt fokus tar jag fasta på denna uppmaning att undersöka könade föreställningar inom socialtjänsten. Jag väljer dock att utöka detta med kategorierna sexualitet, klass och etnicitet då en sådan ansats är klart underbeforskad inom området socialt arbete. Mitt sätt att ta mig an problemet med oavsiktlig inverkan av könade, klassade, etnifierade och andra normer utgår från en intersektionell och kritisk ansats (Mattsson 2010; de los Reyes & Mulinari 2005; Alvesson & Deetz 2000). Detta syftar till *insikt* och *kritisk reflektion* kring självklara föreställningar och processer i materialet, samt att undersöka hur olika variabler, som exempelvis kön och klass, samverkar med varandra.

Mikromakt är en osynlig maktaspekt inom det sociala arbetet som förekommer i mötet mellan socialarbetare och klient (Järvinen & Elm Larsen & Mortensen 2003). Exempel på detta kan vara konstruerade och förgivettagna sanningar om klienter, professionellas olika problemdefinitioner eller informella normer i en given personalgrupp. *Utöver* denna maktdimension kommer den rättsliga maktaspekten i myndighetsutövning (ibid.). Att problematisera den institutionella kontextens betydelse, och därmed mikromakt i form av föreställningar om kön, sexualitet, klass och etnicitet, menar jag är viktigt då myndighetsutövningen medför ett extra ansvar för socialarbetare inom socialtjänsten. Jag väljer därför att rikta blicken mot socialsekreterare i vuxenhet som möter klienter med hemlöshets- och/eller missbruksproblematik.

En vanlig uppfattning bland socialarbetare är alltså att klienter med hemlöshets- och/eller missbruksproblematik har olika behov relaterat till kön och därför behöver olika slags hjälp att komma ur sin situation. Forskning visar att föreställningar om och konstruktioner av kön påverkar hur socialarbetare bemöter klienter. Dock saknas kunskap om hur andra kategorier, som sexualitet, klass och etnicitet, interagerar med kön i sådana processer. Den extra maktdimension som är närvarande i myndighetsutövning gör det särskilt intressant att undersöka en målgrupp inom socialtjänsten.

Syfte

Syftet med uppsatsen är att undersöka konstruktion av klienter med hemlöshets- och/eller missbruksproblematik. Syftet är nedbrutet i följande frågeställningar: hur konstrueras klienterna i relation till kön, sexualitet, klass och etnicitet? Vilka diskurser kan urskiljas rörande konstruktion av denna grupp klienter? Vilka implikationer/konsekvenser har detta för maktaspekten i arbetet/mötet mellan klient och socialsekreterare?

Disposition

Uppsatsens disposition består av fyra delar. Den första delen består av inledning till problemområdet och presentation av uppsatsens syfte följt av genomgång och diskussion av tidigare forskning och teoretiska utgångspunkter. Den andra delen utgörs av metodkapitlet där metodologiska överväganden diskuteras samt redogörelse för tillvägagångssätt vid insamlandet av materialet. Den tredje delen utgör analysen av empirin. Jag lyfter fram diskurser och visar hur olika kategorier samspelar i konstruktioner av klienter under fyra olika teman: Smuts & hygien, Hot & våld, Familj och Sexualitet som brännbart(?) ämne. I den fjärde och sista delen sammanförs uppsatsens analytiska delar och diskuteras i förhållande till maktdimensioner närvarande inom myndighetsutövning.

Tidigare forskning

Jag har utfört databassökningar¹ inom tre olika begreppsområden; *social worker*, *construction* och *client*. Inom varje område har en rad synonymer till varje begrepp använts för att i så stor utsträckning som möjligt ringa in artiklar eller avhandlingar av intresse och göra mängden hanterbar.

Jag har också använt mig av den så kallade snöbollsmetoden i sökandet efter tidigare forskning. I artiklar eller avhandlingar av intresse har jag sökt vidare i källor som författarna refererat till i sina respektive studier. Denna sökväg har varit mer givande än databassökningarna på så sätt att jag funnit mer litteratur med direkt relevans för mitt problemområde. Min handledare har också hjälpt mig genom att peka ut relevant litteratur.

I sökandet har två olika spår framträtt. Det första spåret handlar om konstruktioner av klienter och kön. Här återfinns studier som visar *att* konstruktioner av klienter är könade, studier som problematiserar *hur* konstruktioner av klienter är könade eller att *fler* kategorier än kön interagerar i konstruktioner av klienter. Det andra spåret handlar om konstruktion av klienter ur ett myndighetsperspektiv, med makt som ett centralt begrepp.

En del studier tar utgångspunkt i myndighetsutövande (av socialsekreterare), andra i icke myndighetsutövande (av det vidare begreppet socialarbetare) kontexter. Kontexterna innehåller olikartade förutsättningar, där myndighetsutövning inbegriper en särskild maktdimension av intresse för denna uppsats. Oavsett om det är socialsekreterare eller socialarbetare klienter möter, ser jag konstruktioner av klienter som jämförbara. Vissa av studierna fokuserar på klientgrupper i relation till hemlöshets- och/eller missbruksproblematik, andra fokuserar klienter med annan problematik. Även här menar jag att studierna har betydelse i den mening att *konstruktioner* av klienter är i fokus. Studierna har gemensamt att de bidrar till förståelsen av *konstruktion av klienter med hemlöshets- och/eller missbruksproblematik* som fokuseras i uppsatsen.

Generellt kan sägas att genusforskning inom socialt arbete visar att arbetet kännetecknas av traditionella föreställningar om kön, historiskt och i nutid (se ex. Hedin & Månsson 2001; Socialstyrelsen 2004; Thörn 2004; Löfstrand 2005; Mattsson 2005). Mattsson (2005) uppmärksammar dessutom att genusforskningen inom socialt arbete och missbruk på ett problematiskt sätt uppmärksammat kön. Även om utgångspunkten varit att kvinnor har särskilda och könsrelaterade behov som ett resultat av rådande samhällsstrukturer har genusforskningen samtidigt reproducerat kvinnor och män i hierarkiska stereotyper. Exempel hon tar upp är att när kvinnor uppmärksammas som kön har det gjorts på ett traditionellt och/eller stereotypt sätt. När kvinnor som missbrukar genomgående beskrivs som våldsutsatta och traumatiserade skapas även en gräns mellan dem och kvinnor som inte missbrukar. Genusforskningen har också när kön lyfts fram som variabel ensidigt fokuserat på kvinnor, vilket inneburit att de konstrueras som könade och män tenderar framstå som könsneutrala. Särskiljande och traditionella konstruktioner av kvinnor och män förekommer alltså även inom den genusvetenskapliga missbruksforskningen. Ett sätt att undvika detta är enligt Mattsson att synliggöra komplexiteten mellan kön, sexualitet, klass och etnicitet. Hon lyfter också upp att ett problem med missbruksforskningen varit att fokus har riktats mot klienter

¹ I sökmotorn ProQuest har jag valt databaserna PsycINFO, Social Services Abstracts och Sociological Abstracts. Sökningar är även genomförda i Gender Studies Database och GENA (en internationell och svensk databas för genusforskning).

och deras situation och inte på hur behandlare, andra professionella och institutionella kontexter formar förutsättningarna för klienter. Ytterligare ett förhållande jag funnit är att när studier med konstruktionistisk ansats fokuserat professionella rör det framförallt socialarbetares egen identitet/yrkesidentitet relaterat kön (Hanson 2009; Sörensdotter 2008; Alastair 2006; Virkki 2008) och att få studier har problematiserat socialarbetares konstruktion av klienter.

Jag har valt att dela upp presentationen av tidigare forskning i de ovan nämnda två olika spåren, konstruktion av kön och klienter samt myndighetsutövningens kontext. Under det första spåret samlar jag först de studier som resulterar i *att* konstruktioner av klienter är könade. Därefter presenteras de studier jag bedömer som mest relevanta för min uppsats. Studier med diskursiva ansatser, fokuserande *hur* konstruktioner är könade, följt av studier med intersektionella ansatser, där *fler* kategorier än kön problematiseras relaterat konstruktion av klienter. Den avslutande delen av presentationen fokuserar myndighetsutövning och makt, vilket jag i huvudsak återkommer till i slutdiskussionen. Jag gör en kortare presentation av studierna för att i analysen fördjupa och utveckla de resonemang som kan tänkas berika mitt material.

Konstruktion av kön och klienter

Att konstruktioner av klienter är könade

Kullberg (1997; 2004) visar i två i huvudsak kvalitativa studier att socialsekreterare gör åtskillnad på klienter utifrån kön och att deras syn på klienter präglas av heteronormativa förväntningar. Holmberg (2000) har genomfört en kvalitativ studie som visar att kvinnor med missbruksproblematik definieras utifrån sina relationer. De beskrivs som beroende av män, barn och andra i sina nätverk. Socialarbetarna i studien utgår från att alla missbrukande kvinnor delar erfarenheter i form av våldtäkt, incest, misshandel och prostitution. Detta innebär i sin tur att personalens normalitet bekräftas. Hiltes (2000) kvalitativa studie om socialsekreterares och behandlingsassistenters beskrivningar av klienters problem visar också på heteronormativa förväntningar på klienter. Liknande resultat får Claezon och Hilde (2005) i en kritisk studie av behandlare vid institutioner för ungdomsvård. Författarna menar att behandlarna fungerar som bärare av en könad föreställningsvärld vilket får konsekvenser för ungdomarna. Laanemets och Kristiansen (2008) har i en kvalitativ studie undersökt institutioner som vänder sig till vuxna (och ungdomar). Klienterna ansågs ha olika behov, de behövde vårdas separat samtidigt som de ansågs kunna lära sig saker av varandra. Vården verkade befästande av rådande stereotyper och normer. Överlien (2006) har i en kvalitativ studie undersökt hur en institution för unga flickor, med personalen i fokus, fungerar som en arena för skapandet av sexuell identitet. Frågan om sexualitet genomsyrar det vardagliga arbetet och fungerar som en organisatorisk princip. Personalen talar om de unga kvinnorna som asexuella och som offer för sexuella övergrepp. Deras bemötande av ungdomarna bygger på stereotypa föreställningar om kön och på ett heteronormativt förhållningssätt.

Hur konstruktioner av klienter könas

En för mig mycket relevant studie är Thörns (2004) avhandling där hon synliggör konstruktioner av hemlösa kvinnor, vilka bilder som skapas kring dem och deras situation. Syftet med avhandlingen är att undersöka hur kvinnor utan bostad synliggörs som hemlösa kvinnor genom att diskutera diskurser om hemlöshet och om *den hemlösa kvinnan*. Hemlösas situation framställs som en identitet, problemen individualiseras. En generell diskurs inom

socialt arbete är enligt Thörn att den hemlösa kvinnan ofta målas upp som offer för den hemlösa mannen, kvinnans problem sexualiseras och hennes kropp problematiseras. Här ingår till exempel ett förgivettagande från professionella att hemlösa kvinnor prostituerar sig och att detta är deras enda sätt att överleva, och ett framgångsrikt sådant, vilket inte på motsvarande vis står män till buds. Kvinnorna i Thörns studie motsätter sig denna och liknande föreställningar, vilka de anser är kränkande. Vidare för Thörn en diskussion gällande den hemlösa kvinnan som annorlunda den hemlösa mannen vilket grundar sig på föreställningar om hennes sexualitet. Kvinnans problem bedöms som allvarligare och annorlunda än männens (förutom bostadslösheten).

Johansson (2005) har genomfört en kvantitativ studie där hon kartlagt socialtjänstens insatser för söner till ensamstående mödrar samt undersökt tankemönster hos socialtjänsten rörande denna grupp. Studien visar hur dessa tankemönster är könade. Två starka diskurser inom socialtjänsten identifieras: Betoning på vikten av manliga förebilder samt en överproblematisering av ensamstående mödrar. I Johanssons avhandling (2006) stärks detta resultat utifrån både kvantitativt och kvalitativt material. Hon utmejslar också där olika diskurser om manlighet, vilka präglar socialsekreterares tal om kön. Föreställningen *brist på manliga förebilder* är stark inom socialt arbete. De olika identifierade diskurserna rör sig inom områdena samhälle, kön och familj. Föreställningen är komplex, rymmer många olika dimensioner och diskurser. Exempelvis kan maskulinitet konstrueras på många olika sätt. Det finns en rörlighet och ambivalens och diskurserna innehåller motsättningar. Två diskurser som utmanar föreställningen om *brist på manliga förebilder* är de om kön som lika/kön som olika samt biologi som avgörande för faderskap/omsorg och närvarande som avgörande för faderskap.

Scourfield (2001) har tittat närmare på den yrkesmässiga kulturen i socialt arbete i Storbritannien. Han lyfter fram ett par centrala aspekter av socialsekreterares konstruktion av kvinnliga klienter. Data är insamlat från observationer av metodhandledning, läsning av utredningar samt djupintervjuer med socialsekreterare. Tre olika diskurser identifieras i konstruktionen av kvinnorna som klienter; kvinnor som förtryckta, kvinnor som ansvariga för skyddande av sina barn samt kvinnor som gör aktiva val.

Fler kategorier än kön i konstruktion av klienter

Ett betydande bidrag på området är Mattssons avhandling *I viljan att göra det normala* (2005). Studien är kvalitativ och bygger på tematiska och semistrukturerade intervjuer tillsammans med observationer från två olika behandlingshem. Mattsson visar hur kön konstrueras av personal inom det sociala arbetets vård av personer med missbruksproblematik och hur kön konstrueras i samspel med sexualitet, klass och etnicitet. Fokus är riktat mot det sociala arbetets praktik, hur behandlingsarbetet organiseras och hur personalen ser på sitt arbete och de kvinnor och män som har missbruksproblematik. Hon visar med hjälp av en intersektionell analys hur åtskillnaden mellan klient och socialarbetare är beroende av ett samspel mellan kön, sexualitet, klass och etnicitet. Detta kan både upprätthålla och skapa åtskillnad men kan också skapa rum för likhet och närhet, vilket leder till att maktstrukturer återskapas och upprätthålls.

Warner och Gabe (2008) har genomfört en studie med en kombination av enkäter och semistrukturerade intervjuer. Författarna argumenterar för på vilket sätt socialsekreterare i sydöstra England konstruerar klienter som "högriskklinter" och hur kön är en viktig del i denna process. Män ansågs i sju gånger högre utsträckning vara högriskklinter än kvinnor. Socialsekreterarna kopplade också samman kvinnliga högriskklinter med självskadebeteende

snarare än utåtagerande våld (som förknippades med manliga högrisksklienter). Studien visar hur intersektionerna risk, psykisk sjukdom och det sociala arbetets praktik kan förstås som ett könat landskap.

Scourfield (2006) har genomfört ytterligare en kvalitativ studie där han undersökt socialsekreterares konstruktion av klienter. Syftet med denna undersökning är att lyfta fram att betydelsen av att kön måste förstås i förhållande till lokalitet/nationalitet. Författaren menar att både socialarbetare och klienter förhandlar om deras identitet som kvinnor och män i relation till vilken region eller stad de bor i eller tidigare bott i. Exempelvis konstrueras manliga klienter från lantliga regioner som med en stereotyp och traditionell kvinnosyn. Lokalitet är därmed en maktrelation bland flera som påverkar vår konstruktion av kön/identitet. Scourfield menar att om socialsekreterare ska engagera sig i sina klienter som könade, genom att ta hänsyn till deras personliga erfarenheter och sociala kontext, måste även de lokala och nationella dimensionerna av erfarenheterna och den sociala kontexten problematiseras.

Myndighetsutövningens kontext

Sahlin (2004) har genomfört en kvalitativ studie med hjälp av djupintervjuer där hon beskriver på vilket sätt parterna involverade i utfärdade besöksförbud konstrueras och konstruerar sig som offer och förövare (eller stackare och skurkar). Offren rekonstruerar sin gemensamma bakgrund för att den ska överensstämma med de nya positionerna och anpassar sina liv utifrån förväntningar på dem som offer.

Löfstrand (2005) har genomfört en kvalitativ fallstudie där hon tittat på två olika kommuner och hur hemlöshetspolitik konstrueras. En av hennes frågeställningar behandlar hur den bostadslösa klienten konstrueras och bemöts av socialtjänsten. Hon lyfter fram att bakomliggande orsaker till klienters situation påverkar vilka bedömningar och beslut som socialtjänsten tar. *Problemet* och *personen* måste passa in i institutionen och dess kategorier för att hjälp ska kunna komma till stånd, för att accepteras som klient måste socialsekreteraren bedöma huruvida personen passar in i verksamhetens problemkategorier. Olika institutionella diskurser identifieras, exempelvis om den hemlösa kvinnan, vilka Löfstrand kallar socialtjänstens avvikelstdiskurs och beroendediskurs.

I en antologi av Järvinen och Mik-Meyer (2003) argumenteras för att socialarbetares klientgörande bör ses som en process där mänskliga problem översätts till systemspråk. Individens situation förklaras utifrån institutionellt fastlagda diagnoser eller förståelseramar. De exemplifierar på vilket sätt klienter kategoriseras och hur dessa kategorier motsvarar de föreställningar som välfärdsinstitutioner råder över. Individens kan bara bli klient på myndighetens villkor- institutionen måste förenkla och standardisera människan för att kunna behandla den, den måste *skapa en klient*.

Järvinen problematiserar begreppet makt tillsammans med Elm Larsen och Mortensen (2003) i ytterligare en antologi. Det är inte enbart den rättsliga maktaspekten i myndighetsutövning som påverkar mötet mellan socialarbetare och klient. Författarna koncentrerar sig på diskussioner kring vad de kallar osynlig makt på mikronivå i mötet mellan individer (exempelvis mellan socialsekreterare och klienter). Exempel på detta kan vara konstruerade och förgivettagna sanningar om klienter, professionellas olika problemdefinitioner eller informella subjektiva normer i en given personalgrupp. Typiska kännetecken för sådan makt

är att den för huvudparten av de berörda parterna inte uppfattas som maktutövning. De professionella på området är där som experter på hjälp och uppfattas som att de vet vad som är bäst för klienterna, makten är därmed svår att motstå eftersom klienternas eget bästa är i fokus. De professionella ser sig själva, och uppfattas av andra, som sakliga och neutrala varför arbetet inte uppfattas som ett uttryck för makt utan i huvudsak som professionell praktik. Dessa grupper kan enligt författarna ses som att de banar vägen för välfärdsstatens moraliska disciplin. Även i denna antologi exemplifierar författarna de teoretiska resonemangen med hjälp av empiriska exempel.

Diskussion av tidigare forskning

Gemensamt för de studier jag valt att presentera under rubriken *konstruktioner av kön och klienter* är att de visar hur socialarbetare konstruerar och bemöter klienter utifrån stereotypa och traditionella föreställningar om kön, en del studier stannar dock där (Kullberg 1997; 2004; Holmberg 2000; Hilde 2000; Claezon & Hilde 2005; Laanemets & Kristiansen 2008; Överlien 2006). Särskilt intressanta för mig är de studier som går djupare med hjälp diskursiva och intersektionella analyser kring konstruktioner av kön och klienter (Thörn 2004; Johansson 2005; 2006; Scourfield 2001; 2006; Mattsson 2005; Warner & Gabe 2008;). Här förs spännande resonemang kring vad för diskurser som identifieras och kan tänkas produceras och/eller reproduceras i konstruktioner av kön och klienter. Diskurserna bidrar till förståelsen av komplexa processer inom socialt arbete. Inte bara kön har betydelse i konstruktioner av klienter, studierna lyfter på ett intressant sätt fram hur kön interagerar med andra kategorier som exempelvis sexualitet, klass, lokalitet, risk och så vidare. Gällande den myndighetsutövande kontexten problematiserar studierna (Sahlin 2004; Löfstrand 2005; Järvinen & Mik-Meyer red. 2003; Järvinen & Elm Larsen & Mortensen red. 2003) både samhälls- och institutionella diskurser eller andra maktrelaterade processer som påverkar socialarbetarvardagen samt beskriver de mekanismer som normering av klienters beteende innebär på ett sätt som inte framkommer i de övriga studierna.

I de flesta studier jag funnit argumenterar författarna att socialarbetare styrs av föreställningar om kön som olika och komplementära, inte sällan leder detta till att kvinnor och män behandlas olika genom olika bedömningar och insatser. Detta är intressant och samtidigt problematiskt, särskilt utifrån uppsatsens inledande diskussion med Socialstyrelsens krav på socialtjänstens arbete med klienter. Den tidigare forskningen visar också att det är komplexa processer som ligger bakom särskiljande mellan könen och skapande av klienter. Flera studier åskådliggör en mångfald av skärningspunkter mellan olika maktrelationer. Det räcker alltså inte att konstatera att kvinnor och män framställs på olika sätt, djupare analyser behövs för att skapa förståelse och förhoppningsvis medvetandegörande av de processer som samverkar i konstruerandet av kön och klienter. Mattsson (2005; 2010) lyfter vikten av att studera fler variabler än kön för att förstå komplexiteten i konstruerandet av kön, intersektionella studier som gör detta är ovanligt inom socialt arbete i Sverige. Mattssons *I viljan att göra det normala* (2005) är det enda bidraget inom missbruksområdet. Detta visar på en forskningsmässig lucka som behöver fyllas med mer kunskap.

Gällande myndighetsutövningens kontext synliggör forskningen en viktig aspekt enligt mig, hur konstruktion av klienter kan påverka deras syn på sig själva och vilka handlingsmöjligheter och möjliga positioner de kan tänkas inta. På myndighetens villkor tvingas klienter in i förenklade mallar av moraliserande och normerande socialsekreterare med klienters bästa i fokus. Klienter anpassar sig efter förväntningarna samtidigt som makten

är osynlig och uppfattas som neutral professionalitet. Socialsekreterare gör dagligen bedömningar av klienters beteende, tänkta behov och så vidare. Dessa mynnar ut i beslut eller förslag till beslut om eventuella insatser, både med stöd av Socialtjänstlagen (SFS 2001:453) och Lagen om vård av missbrukare (SFS 1988:870), beslut som kan tänkas ha mycket stor betydelse för klienten. Denna makt medför ett extra ansvar som bör sättas under lupp och kommer problematiseras vidare i uppsatsens avslutande del.

Teoretiska utgångspunkter

Kön som konstruktion

Min utgångspunkt är i, enlighet med Butler (1993; 1999), att kön är något som kontinuerligt konstrueras i vardagliga praktiker när människor interagerar med varandra. Butler fångar det faktiska *görandet* på en konkret nivå som Mattsson (2005) uttrycker det. Butler kallar *görandet* för *performativa handlingar*. Människor konstruerar kön genom upprepade handlingar, hur vi pratar, för fram oss, klär oss och så vidare. Detta inbegriper även hur vi definierar och pratar om oss själva och andra samt hur vi tilltalar andra. I detta avseende gör till exempel socialarbetare kön när de talar om, tilltalar eller skriver om klienter. Butler menar att människan som subjekt skapas genom yttre förhållanden resulterat av diskursiva maktrelationer. Vad som uppfattas som identitet är skapat och skapas som en sanning inom diskursen. Performativa handlingar är något vi lär oss, de är oftast omedvetna och vi agerar efter föreställningar om vad som är rätt och riktigt för exempelvis en kvinna att bete sig på. Mattsson (2005) argumenterar för att performativitet också kan användas för att förstå *görandet* av sexualitet, klass och etnicitet. Dessa kategorier, tillsammans med kön, påverkar och formar människor och hur vi tillåts vara.

Maktordning

Kön som maktordning kan förstås med hjälp av Hirdmans (2003) teori om *genussystemet*. Hirdman argumenterar för att samhället är strukturerat efter principerna manlighet som norm och isärhållandets logik. Det senare handlar om att könen alltid hålls isär och inte får blandas. Exempelvis genom könsuppdelad arbetsmarknad eller genom att tala om kvinnor och män som olika och med olika erfarenheter. Manligheten som norm innebär att det som förknippas med manlighet värderas högre än det förknippat med kvinnlighet. Kritik har förts fram mot teorin då den inte tar hänsyn till eller inkluderar fler maktrelationer, exempelvis sexualitet, klass och etnicitet (Mattsson 2010). Den belyser dock på ett enkelt sätt maktens funktion i förhållande till kön som är viktig att beakta.

Mattsson (2005) redogör för den feministiska diskussionen kring begreppen kön och genus som förts genom historien. På 70-talet började delar av kvinnoforskningen skilja på begreppen för att markera genus som något socialt skapat i interaktion med andra. Senare har uppdelningen ifrågasatts och argument förts fram att uppdelningen ändå reproducerar kön som biologiskt och föregående genus. Jag ansluter mig, i likhet med Mattsson, till Butlers (1999) förståelse av kön och genus som diskursivt skapat. Utan diskursen förlorar både kön och genus betydelse för oss, varför båda måste förstås som konstruerade.

Obligatorisk heterosexualitet

För att förstå sexualitet måste den relateras till kön (Butler 1999). Heterosexualitet uppfattas som naturligt då den är knuten till förståelsen av kön som biologiskt. Performativa handlingar manifesterar alltid en koppling mellan kön, genus och begär. I den heterosexuella diskursen riktas begäret åt motsatt håll. Detta ses som naturligt och riktigt då kön och sexualitet uppfattas som biologiskt. Detta innebär att genus låses mellan kön och begär. Butler kallar detta för den *heterosexuella matrisen* vilken naturliggör att feminina kvinnor ska begära maskulina män och tvärtom.

Rubin är en central teoretiker inom feministisk teoriutveckling som lyfter relationen mellan kön och sexualitet. Med hjälp av en modell visar hon att sexualitet och begär är oerhört komplext och rymmer många variationer men där endast vissa beteenden är accepterade och andra definieras som oacceptabla (Rubin 2007). Acceptansen gör gällande att sexualitet bör utövas i parrelationer och karakteriseras av att parterna är samma ålder, att de är monogama, heterosexuella, och att relationen utövas privat. Motsatserna karakteriseras av sex ensam, stor åldersskillnad, som polygama eller homosexuella relationer i offentlig miljö. Mattsson (2010) menar att Rubins hierarkiska modell tydliggör vad som konstrueras som normgivande och naturligt och därmed överordnad sexualitet.

Heteronormativitet

Begreppet heteronormativitet återfinns inom queerteori, för vilken Butler är den stora inspirationskällan (Ambjörnsson 2006). Queerteori handlar till stor del om normaliseringsprocesser, framförallt är den normerande heterosexualiteten i centrum. Med heteronormativitet menas:

”de institutioner, lagar, strukturer, relationer och handlingar som upprätthåller heterosexualiteten som något enhetligt, naturligt och allomfattande- alltså det som bidrar till att en viss sorts heterosexuellt liv framstår som det mest åtråvärda och naturliga sättet att leva” (Ambjörnsson 2006:52).

En konstruktionistisk utgångspunkt skapar alltså möjligheter för förståelsen av sexualitet som kulturellt, historiskt och socialt skapat men även som en maktordning med betydelse för hur vi konstruerar oss själva och andra (ibid.). Området sexualitet är mycket komplext och rymmer många dimensioner vilket lätt glöms bort då vi tenderar att tänka i reproduktiva mönster så fort sexualitet förs på tal (Mattsson 2010).

Kön, klass och hygien

Skeggs (2000) problematiserar kön i relation till klass i sin studie om klassrelaterade föreställningar bland brittiska arbetarklasskvinnor. Hennes teoretiska utgångspunkt ligger hos Bourdieus (1993) klassteori där han argumenterar för klass som kombinationen av ekonomiskt, socialt och kulturellt kapital. Skeggs menar att en åtskillnad mellan kvinnor från medelklass och arbetarklass har gjorts genom historien. Medelklasskvinnor har konstruerats som exempelvis rena, omvårdande och asexuella och arbetarklasskvinnor nästan på motsatt vis som smutsiga, sexuella och farliga. Skeggs visar hur arbetarklasskvinnor pendlar mellan dessa bilder genom att mäta sig själva i förhållande till andra. Hon skiljer också mellan klassposition och klassidentitet. Att vara medveten om sin klassposition behöver inte nödvändigtvis innebära en identifiering med den. Mattsson (2005) argumenterar för hur kvinnor och män använder framförallt kulturellt kapital (i form av exempelvis kläder och skönhetsattribut, men även hälsa) som klassmarkörer när femininiteter och maskuliniteter konstrueras inom missbruksbehandling.

Risk och smuts

Douglas (1997) menar att sociala grupper, organisationer eller samhällen upprätthåller gränser mellan vi (self) och dem (other) för att skapa social ordning. Ett sätt att skapa ordning är att konstruera vad som är en risk och/eller fara med hjälp av gränsdragningar, klassificeringar och kategorier kring vad som är smutsigt/orent och inte. Douglas menar att kroppen kan ses som en symbol för samhället den ingår i. Kroppsöppningar symboliserar gränser mellan det

interna och det externa, mellan vi och dem. Hotet mot kroppsliga/samhälleliga ordningar och stabilitet ställs mot oordning och nedsmutsning/föroreningar. Kroppsvätskor som exempelvis menstruation, saliv och svett ses som smutsiga och skall inte blandas eller återföras in i kroppen igen. Kroppslig kontroll blir här ett uttryck för samhällelig kontroll (ibid.). Så kan exempelvis hemlösa och/eller missbrukande klienter konstrueras som förorenade och med riskfyllt beteende och därmed hotfulla och farliga för omgivningen.

I relation till kön och klass har hygien och risk lyfts fram som viktiga teman (Skeggs 2000; Douglas 1997). Konstruerandet av den andre som oren drabbar särskilt kvinnor då dessa traditionellt förknippas just med god hygien och vänhet/renhet. Hygien och risk kan ses som komponenter i ett klassbegrepp vilka skapar en klassposition för gruppen hemlösa, missbrukande klienter. Kopplas detta till kön blir kvinnor särskilt avvikande relaterat till den medelklassposition socialarbetare innehar.

Etnicitet

För att förstå hur etnicitet konstrueras använder jag den postkoloniala teoretikern Hall (1995; 1999). Han, i likhet med Butler, förstår identitet som något som skapas inom diskursen och är alltid föränderligt och mångfacetterat. Hall tydliggör dock skillnadens betydelse och argumenterar för att den egna identiteten alltid förstås i förhållande till något annat. Fokus ligger på språkliga praktiker vilka upprätthåller makt mellan Vi/Väst och De Andra/Öst. Postkolonial teori förstås som ett historiskt tillstånd och betonar den maktskillnad som skapats (och skapas) till följd av kolonialismen. Hall menar att västvärlden gjorts till norm och den resterande världen till avvikande. Inom postkolonial teori konstrueras identitet alltid i förhållande till flera maktrelationer som exempelvis kön, sexualitet, etnicitet och klass. Enligt Wikström (2009) menar man inom postkolonial teori att etnicitet också alltid bör förstås i relation till andra etniska tillhörigheter, det kan inte heller förstås utan att relateras till tal om kön, sexualitet, klass och så vidare. Ett nyckelbegrepp är *kategorisering* som alltid, i samma stund något inkluderas, också verkar exkluderande. Kategorier förstås som varandras motsatser och som hierarkiska, de upprätthålls och konstrueras genom skillnad och ojämlikhet, jämför kvinna/man, passiv/aktiv, mörk/ljus och så vidare. Wikström menar att tal om etnicitet aldrig är oskyldigt utan alltid måste problematiseras utifrån makt.

Diskussion av de teoretiska begreppen

Ovan har jag redogjort för en konstruktionistisk förståelse av kategorierna kön, sexualitet, klass och etnicitet. Översikten visar också hur olika kategorier kan konstrueras på olika sätt. Mattsson (2010) förklarar att det inte finns (och kanske inte heller bör finnas) någon enhetlig teori som för samman alla kategorier/maktrelationer. De olika kategorierna är både självständiga och sammanlänkade, antingen var och en för sig eller flera samtidigt. Min förhoppning är att i analysen kunna visa på komplexiteten i socialsekreterarnas konstruerande av sina klienter genom att visa på skärningspunkterna mellan kön, sexualitet, klass och etnicitet. För att synliggöra detta behöver socialsekreterarnas tal om klienter först plockas isär för att sedan kopplas samman igen. Genom att också belysa förekommande maktordningar inom varje kategori behålls den kritiska ansatsen (Mattsson 2010).

Mattsson (2010) framhåller att socialt arbete präglas av föreställningar om den Andra, i detta fall klienter med hemlöshets och/eller missbruksproblematik. Andra beteckningar kan vara patient, brukare, kriminell, fattig, psykisk sjuk och så vidare. Mattsson poängterar hur dessa kategorier framstår som neutrala begrepp, fria från föreställningar om kön, sexualitet, klass och etnicitet. Belysande av skärningspunkterna bidrar till förståelsen av den Andra (som blir allt det socialarbetaren inte är), hur det är att vara exempelvis kvinna eller man, som klient inom socialtjänsten, med hemlöshet och eller missbruksproblematik.

Mattsson (2005) argumenterar för att socialarbetare, förutom målen för sina arbetsuppgifter, även bör försöka bidra till minskade sociala ojämlikheter. Ett sätt att göra detta är att koppla samman den verklighet socialarbetaren verkar inom med en teoretisk och kritisk förståelse av samhälleliga maktstrukturer. Denna syn delar jag.

Metod

I det här kapitlet belyses tillvägagångssätt vid insamling av material, analysförfarande samt etiska utgångspunkter. Datainsamlingen är genomförd med hjälp av fokusgruppintervjuer och dokumentation i form av sociala utredningar från vuxenenheter i två olika stadsdelar. Empirin analyseras med inspiration av kritisk diskursanalys och intersektionell analys.

Epistemologiska utgångspunkter

Epistemologi behandlar synen på kunskap och hur vi får kunskap om världen (Sohlberg & Sohlberg 2008). Min epistemologiska utgångspunkt är, i likhet med Mattsson (2005), att anspråk på kunskap görs genom ett avståndstagande från den som objektiv och positionslös. Istället försöker jag visa upp min position i forskningsprocessen.

Socialkonstruktionism

Studien tar avstamp i en konstruktionistisk vetenskapstradition. Konstruktionism handlar om vetenskapliga och sociala konstruktioner, vilket är forskarens uppgift att dekonstruera (Sohlberg & Sohlberg 2008). Det är inte sanning som är målet för vetenskapligt arbete, istället ses varje konstruktion som en bland många tänkbara. Konstruktionismen fokuserar på sociala identiteter (som i det här fallet socialsekreterarna är med och konstruerar) och nyckeln till världen går genom språket (ibid.). Vidare härleder, enligt Wikström (2007), konstruktionismen tal till diskurser och större tankeformationer. Kunskapsanspråk ses aldrig som oskyldiga och objektiva utan utesluter alltid andra perspektiv och synsätt. I ljuset av detta är jag som författare producent av en viss typ av kunskap och argumenterar för dess giltighet utan att utesluta andra möjliga existerande synsätt. Även under exempelvis fokusgruppintervjuerna är jag en del av sammanhanget som varken kan eller bör bortses från, genom min närvaro både möjliggör jag samt är medskapare till det som händer i just den kontexten. Däremot söker jag precis som Sohlberg och Sohlberg (2008) gör gällande ovan dekonstruera socialsekreterarnas konstruktion av klienter.

Kritisk diskursanalys

Metod är inte bara en teknik för datainsamling utan också ett teoretiskt perspektiv som påverkar hur forskaren ser på och talar om verkligheten, exempelvis på vilket sätt frågor ställs (Thörn 2004). Vidare menar hon att diskurs hänvisar till mönster, ordningar, sätt att tala om och förstå världen men kan också förstås som en analytisk konstruktion när jag i min studie försöker avgränsa och urskilja diskurser som omger klienterna. Min förståelse av diskursanalys är att den kan ses både som en teori och metod och något jag själv är med och konstruerar under hela forskningsprocessen.

Diskurs definieras som ”ett bestämt sätt att tala och förstå världen, eller ett utsnitt av den” (Winther Jørgensen & Phillips 2000:7). Johansson (2006) förklarar detta med att diskurs är de många sätt som mening förmedlas till oss, de existerar redan i de situationer vi uppfattar som genuina där de förstärks, kullkastas eller ifrågasätts. Diskurser ska inte ses som något påtvingat utan som något vi med hjälp av språket förstår världen genom. Ett centralt mål med

kritisk diskursanalys är att kartlägga förbindelsen mellan språkbruk och social praktik (Winther Jørgensen & Phillips 2000), vilket är det jag söker göra genom att belysa socialsekreterarnas språk kring klienterna. Forskarens uppgift är att försöka medvetandegöra diskurser som reproducerar ojämlika maktförhållanden, att sträva efter insikt om människors begränsningar och förändringsmöjligheter. Författarna menar att människors sätt att förstå och kategorisera världen är historiskt och socialt specifikt, inte något universellt eller essentiellt. Variationer i form av exempelvis motsägelser i människors tal är mycket vanligt förekommande och få försök till att verka konsistent görs. Individens språkbruk kan ses som en social praktik i interaktioner (ibid.).

Målet med forskningen är att analysera de diskursiva processer där diskurser konstrueras *som om* de utgör sanning och falskhet (Winther Jørgensen & Phillips 2000). Exempel på en sådan *sanningsdiskurs* kan vara när socialsekreterare genomgående talar om sina kvinnliga och manliga klienter som om de vore diametralt olika och med olika erfarenheter. Jag vill också betona att min egen uppsats inte är den enda möjliga framställningen av världen utan *en* version av flera inom forskningsfältet.

Winther Jørgensen och Phillips (2000) använder sig av Faircloughs (2003) begrepp diskursordning. Diskursordning förstås som ett samlat begrepp för de olika komplexa och motsägelsefulla diskurser förekommande inom en och samma sociala praktik eller institution. Diskursordning inbegriper alltså både struktur och praktik. Författarna menar att en diskursordning utgörs av de diskurser och genrer som står till förfogande, det råder dessutom ojämlika förhållanden mellan olika diskurser. I konkreta situationer kan alltså socialsekreterarna ha begränsat utrymme för vilka möjliga positioner de kan inta, diskursen reglerar vilka utsagor som kan accepteras som meningsfulla. Diskursordningar är dock öppna för förändring när det införs diskurser från en *annan* diskursordning, vilket kallas brott i diskursen eller krispunkter.

Fokusgrupper och dokumentation

Då jag är intresserad av hur socialsekreterare, både i tal och i skrift, konstruerar kön och klienter använder jag mig av två olika metoder för datainsamling; fokusgruppintervjuer och dokumentation i form av sociala utredningar. Det ena representerar av mig påverkat material, medan det andra representerar material tillkommet utan forskarmedverkan. Valet av två olika metoder handlar inte om strävan att generalisera resultaten utan syftar till att erhålla innehållsrik kunskap från målgruppen. Dokumentation är en stor del av socialsekreterares arbetsuppgifter varför jag valt att undersöka på vilket sätt de uttrycker sig om klienter och hur de konstrueras i utredningar. Fokusgruppintervjuer är särskilt bra som metod i de fall forskare har feministiska utgångspunkter (Bryman 2011). Den faktiska situationen för insamlandet av data blir mindre konstlad då den betonar socialt samspel vilket förstärks i naturliga grupper. Billinger (2005) gör gällande att fokusgrupper också kan sägas återspegla kulturen på en arbetsplats, vilket gör att de lämpar sig mycket bra för forskning med konstruktionistisk ansats där just kulturellt förankrade föreställningar är fokus. Redan existerande diskurser på arbetsplatsen fångas in och återges under fokusgruppintervjun (ibid.). Fokusgruppintervju är också bra för att undvika benägenhet till vad Bryman (2011) kallar dekontextualisering, som kan uppstå vid exempelvis individuella intervjuer. Detta passar mig då jag vill studera socialsekreterares tal om klienter i en social kontext. Vidare menar han att maktrelationerna mellan intervjupersoner och forskare minskas genom att gruppen får stort eget utrymme i diskussionerna.

En fördel med fokusgruppintervjuer är att forskaren lättare undviker en ibland förutsägbarhet i individuella intervjuer genom ordningsföljden fråga-svar-fråga-svar (Bryman 2011). I fokusgruppintervjuer kan exempelvis en person först svara på ett sätt men sedan modifiera sig eller ändra uppfattning i relation till andra. Detta överensstämmer med min utgångspunkt och syn på verkligheten som fragmenterad och motsägelsefull. Meningsskapande sker i samspel med andra och fokusgruppintervjun blir här ett bra verktyg att fånga detta.

Urval

Jag har valt kategorin socialsekreterare, arbetandes i vuxenhet med klienter med hemlöshets- och/eller missbruksproblematik, från två olika stadsdelar i Göteborg. Arbetet består i huvudsak av att ta emot anmälningar och ansökningar, utreda behov och ta beslut om eventuella insatser som till exempel missbruksvård på antingen institution eller i öppenvård, boendestöd och så vidare, och i sådana fall följa upp dessa insatser. Arbetet styrs med stöd av Socialtjänstlagen (SFS 2001:453) och Lagen om vård av missbrukare (1988:870). Eftersom jag inte är intresserad av att generalisera mina resultat till en större population har jag heller inte haft krav på något randomiserat urval. Däremot har jag eftersträvat att de två stadsdelarna kontrasterar varandra socioekonomiskt för att få en spridning i materialet. Enligt Göteborgs Stads hemsida (2011) kontrasteras de två olika stadsdelarna avseende inkomst, arbetslöshet, ohälsotal, utbildningsnivå samt befolkningsbild över utrikes födda eller född i Sverige med båda föräldrarna födda utomlands. Båda respektive stadsdelar har cirka 50 000 invånare.

Jag har nått två olika vuxenheter genom kontakter från mitt arbete som socialsekreterare i en annan stadsdel (se bilaga 1). Mina kontaktpersoner innehar ledande positioner vilket inneburit att de haft mandat att själva besluta om mitt tillträde till dokumentationen, som kan tänkas vara känsligt material att ta del av. Detta har varit en fördel då det gick snabbt att få klartecken från respektive stadsdel och vuxenhet.

Fokusgruppintervjuer

I samband med att jag var ute på vuxenheternas arbetsplatser och presenterade min studie anmälde socialsekreterarna sig intresserade (eller inte) till deltagande för en fokusgruppintervju. I vuxenhet 1 bildades en fokusgrupp, vuxenhet 2 (som är en större arbetsgrupp) bildades två grupper, totalt tre fokusgruppsintervjuer. Det är svårt att avgöra vad som bidragit till att intervjupersonerna anmält sig. Det kan vara intresse för ämnet, av sympati för mig som student, på grund av gruppträck, förväntningar från deras chefer etcetera.

Utredningar

Vuxenheterna har själva valt ut de utredningar de bidragit med. I vuxenhet 1 har varje socialsekreterare tagit fram två utredningar var, i vuxenhet 2 vet jag inte vem som har tagit fram dem. Inte i något fall vet jag enligt vilka kriterier de tagits fram. Socialsekreterarna kan till exempel själva valt utredningar de är speciellt nöjda med. Jag vet inte heller exakt hur många som skrivits av samma person. Det har dock framkommit att de är utvalda med viss spridning i arbetsgruppen vilket ibland gått att läsa sig till då namn på utredande handläggare inte alltid avidentifierats. Avsaknad av kontroll över urvalet av utredningarna måste ses som en brist i uppsatsen.

Genomförande

Fokusgruppintervjuer

Fokusgruppsintervjuerna har genomförts genom att olika påståenden lästs upp vilka intervjupersonerna fått ta ställning till och resonera omkring. Vid genomförandet har jag samarbetat med en annan masterstudent. Våra problemområden gränsar till varandra då även hon är intresserad av hur klienter konstrueras. Hon fokuserar professionellas konstruktion av sexualitet och sexuell hälsa och kvinnliga klienter med hemlöshets- och/eller missbruksproblematik. Exempel på ett påstående vi ställt utifrån hennes studie har varit *det är lätt att prata om sexualitet med hemlösa och/eller missbrukande klienter*. Information från ett sådant påstående har vi båda kunnat använda oss av vilket varit en fördel. Exempel på påstående mer specifikt för min studie är: *Det är stor skillnad i problematik utifrån hemlösa och/eller missbrukande klienters klassbakgrund* vilket genererat information av större nytta för mig. En nackdel har alltså varit att vi inte kunnat ställa lika många specifika frågor utifrån respektive studie, å andra sidan har vi båda kunnat använda oss av information som genererats av "den andres" frågor. En annan eventuell nackdel har varit att min medstudents syfte med sin studie kan ha framstått som tydligare för intervjupersonerna än vad mitt syfte gjort. När vi kommit in på diskussioner rörande hennes område har det uppmärksammats som just hennes område. Eventuellt kan detta ha gjort intervjupersonerna osäkra på mina motiv. Å andra sidan kan en viss osäkerhet vara en fördel då risken minskar att intervjupersonerna svarar som de tror jag vill ha svar för att tillfredsställa mig som forskare eller för att framstå som politiskt korrekta.

Vi har genomfört tre fokusgruppintervjuer, en i vuxenhet 1 och två i vuxenhet 2, med fem till åtta deltagare i varje grupp. Två grupper har varit könsblandade och en grupp enbart bestående av kvinnor. Åldersspannet har varit mellan cirka 25-55 år, en del har arbetat i vuxenhet en kortare tid, andra har många års erfarenhet. Vi har haft en inledning, avslutning, genomgång av vad som ska hända samt repetition av syftet med studien i fokusgruppintervjuerna (Bryman 2011). Insamlande av bakgrundsvariabler som kön, ålder och så vidare genomfördes aldrig vilket inneburit att jag i efterhand fått kontakta arbetsgrupperna, detta har spilt onödigt tid och energi. Intervjuerna är genomförda på varje vuxenhets arbetsplats, vuxenhet 1 i ett större besöksrum med neutral inredning, vuxenhet 2 i en angränsande arbetsgrupps besöksrum. Detta rum var inrett med bekväma soffor, tavlor på väggarna och ett mindre bord i mitten. Vi har placerat oss med deltagare emellan oss för att inte förstärka en känsla av *vi* och *dem*. Vi har också bjudit på fikabröd och frukt för att skapa en avslappnad stämning.

Den huvudsakliga fördelen med att vara två har varit att när den ene av oss fungerat som moderator har den andre fungerat som observatör och antecknat stödord för att hålla reda på vilka som säger vad under intervjun, jag som moderator vid två och medstudenten vid ett tillfälle. Ett par gånger har observatören inflikat följdfrågor på trådar som moderatören kanske missat att plocka upp.

Fokusgrupperna består av en *redan existerande grupp*, en fördel då deltagarna känner varandra och snabbt kan börja diskutera fritt (Bryman 2011). Tursunovic (2002) argumenterar för att det är svårt att avgöra hur öppna eller hämmade deltagarna är. Båda vuxenheterna har tidigare under året blivit sammanslagna med andra vuxenheter till följd av en större omorganisation i staden. Att de är relativt nya för varandra är något de också själva tagit upp under fokusgruppintervjuerna. Trots det är min uppfattning att de inte alltid hållit med varandra och inte heller upplevts som hämmade i diskussionerna. Enligt Bryman (2011) kan

den redan existerande gruppen präglas av förgivettagna föreställningar som därför inte uttalas, i ljuset av det blir frågan om arbetsgrupperna som relativt nybildade positiv.

För att få igång en diskussion och för att få in intervjupersonerna på våra problemområden har vi formulerat olika påståenden under specifika temaområden; kön, sexualitet, klass, etnicitet, våld, hygien, tvångsvård och behandling (se bilaga 2). Vi har blandat påståendena för att inte låsa intervjupersonerna vid ett område, exempelvis kön. Specifika påståenden har blandats med mer generella. Påståendena har varit till hjälp att sätta igång en tanke hos intervjupersonerna varför vi, när det behövts, har följt upp med följdfrågor; *hur?, utveckla, kan ni ge exempel?, tänker du på någon speciell händelse?* och så vidare. De har också varierats för att, om inte alla hinns med under intervjun, täcka in de olika områdena.

Efter ett påstående har deltagarna fått diskutera fritt där jag och min medstudent försökt hålla oss i bakgrunden. Denna hållning bekräftas av Bryman (2011) som argumenterar för att fokusgruppintervjuer inte ska vara för strukturerade eller präglas av ett för styrande tillvägagångssätt eftersom deltagarnas synsätt och uppfattningar är i fokus. Vid ett tillfälle gick jag in och styrde diskussionen, genom att ställa ett nytt påstående, när deltagarnas diskussion ändrade riktning och de inte på egen hand återkom till ämnet.

En svårighet med fokusgruppintervjuer är att de snabbt genererar ett stort datamaterial som kan vara svårt att analysera- både *vad* intervjupersonerna säger och *hur* de samspelar med varandra, ibland talar de i mun på varandra (Bryman 2011). Detta problem har till stor del lösts genom att vi varit två som samarbetat. Vissa intervjupersoner har varit mer tystlåtna och andra har tagit mer plats. Detta har vi försökt lösa genom att i exempelvis pausen fråga om någon vill ha hjälp att få mer utrymme. I situationer där någon tagit mer plats har vi ställt frågor till de andra om de håller med eller vill tillägga något.

Vi har spelat in fokusgruppintervjuerna. Ljudkvaliteten är bra, däremot så har det vid flera tillfällen varit svårt att urskilja vad som sägs eller vem som säger vad då intervjupersonerna talat i mun på varandra. Detta har oftast hänt vid de tillfällen som någon skämtat och flera börjat skratta och kanske talat samtidigt. I huvudsak har dock detta inte varit ett stort problem. Min medstudent har transkriberat en intervju och jag två. För att sätta mig in den hon transkriberade lyssnade jag igenom hela intervjun samtidigt som jag läste texten. Intervjuerna varade under cirka två timmar och har sammanlagt genererat ett rikt material om cirka 125 sidor.

Fokusgrupperna har upplevts bestå av lite olika karaktär. I en av grupperna präglades diskussionerna av juridiska resonemang, intervjupersonerna hänvisade ofta till lagar, vad som är rättsligt korrekt handlägningsförfarande och så vidare. I någon grupp var det tydligt att när en intervjuperson lämnade gruppen ändrades talordningen och någon annan tog mer plats. I någon grupp var det mer tystnader mellan diskussionerna än i de andra grupperna och så vidare. Våra egna föreställningar om klass och etnicitet återspeglas i fokusgruppintervjuerna. Detta har till exempel visat sig i att vi ställt ett påstående om klass i den fokusgrupp tillhörande stadsdelen med mer välbeställd befolkning men inte i de andra fokusgrupperna. Vi har också ställt ett påstående om etnicitet i stadsdelen med fler utrikesfödda i befolkningen men inte i den andra. Tilläggas bör dock att problemområdena klass och etnicitet också av intervjupersonerna själva ofta togs upp (även under andra påståenden) inom respektive grupp.

Utredningar

Totalt består dokumentationen av tjugo utredningar, tio stycken från respektive vuxenhet. Avidentifieringen har gjorts dels av personal, dels av mig (som förutom forskarsekretess lyder under Göteborgs Stads sekretess), de har sedan kopierats så jag kunnat ta dem med mig. Från vuxenhet 1 har jag fått sex utredningar gällande kvinnliga och fyra manliga klienter, från vuxenhet 2 fem av varje kön. Alla utredningarna utom en (ansökan om tvångsvård som övergick i frivilliga insatser) har behandlats, enligt Sol eller LVM, i stadsdelsnämndens sociala utskott. Sociala utskottet tar beslut som avser stora kostnader eller innebär stora ingripanden i den enskildes liv. Sådana utredningar är, enligt min erfarenhet, ofta mer fylliga och beskrivande än de som beslutats om på delegation av enhetschefer eller socialsekreterare. Anledningen till att jag inte ställt högre krav på kontroll över urvalet är graden av känslighet gällande sekretess för de klienter utredningarna handlar om. Jag har helt enkelt varit glad över att få tillgång till materialet. Stadsdelarna har således själva fått välja hur de ska gå tillväga för att ge mig tillgång till utredningarna, vilket måste ses som en brist. Under en fokusgruppintervju i vuxenhet 2 förtydligade en av intervjupersonerna för mig att de svenskfödda klienterna är i minoritet i stadsdelen. I utredningarna därifrån handlar dock 7 av 10 om etniskt svenska klienter. Motstridigheten är tyvärr svår att problematisera vidare eftersom jag inte har kontroll över urvalet.

I vuxenhet 1 har jag själv avidentifierat utredningarna vilket underlättat läsandet då jag fått det ursprungliga sammanhanget klart för mig, det gick också snabbare att få tillgång till materialet. I vuxenhet 2 har socialsekreterarna själva stått för avidentifieringen vilket medfört att det ibland varit svårare att förstå vissa sammanhang. Det har skilt sig mellan olika utredningar hur mycket de avidentifierat. Exempelvis har en del avidentifierat boendeformer, alla förekommande datum eller kön på anmälsnämndare. Andra har inte brytt sig om sådana detaljer. Min totala upplevelse är att det går att utläsa vad utredningarna behandlar och de är tillräckligt innehållsrika att bygga en analys på. I de fall det går att utläsa datum för utredning framkommer att de flesta är uppförda under 2011 och några få under 2010. I alla utredningar framkommer klienternas kön, ålder och etnicitet.

Jag är medveten om att utredningarna formulerats med annat syfte än det jag har med uppsatsen. Detta utgör dock inga hinder för att studera hur socialsekreterarnas språk, dokumentation är ett av flera områden där klienter konstrueras.

Metoddiskussion

Syftet med att samla in data med hjälp av två olika metoder har inte varit för att generalisera utan för att erhålla innehållsrika beskrivningar om klienterna från socialsekreterarna. Data från fokusgruppintervjuerna bekräftar eller stödjer tolkning av data från utredningarna, och tvärtom. Kombinationen av metoderna ger en bild både från ett individuellt perspektiv (i skrivandet) och när det görs i praktiken, men också från en social och institutionaliserad kontext där talet om klienterna skapas i relation mellan deltagarna.

Fokusgruppintervjuerna har gett ett rikt material genom att fånga talspråket från deltagarna. Här framkommer både *att* och *hur* talet om klienterna skapas i relation socialsekreterare emellan. I utredningarna är språket mer kontrollerat och styrt. Dels genom ett formellt språk jag känner igen från mitt arbete men också genom att många utredningar följer en särskild mall med bestämda underrubriker. Exempelvis så återfinns mycket mer (detaljerade) beskrivningar kring (främst kvinnliga) klienters psykiska ohälsa i utredningarna än i

fokusgruppintervjuerna. Detta kan bero på att psykisk hälsa står med som en stående punkt i de flesta utredningar, vi har heller inte haft något påstående som direkt tar upp psykisk hälsa/ohälsa. På motsvarande vis återfinns rubrikerna familj och nätverk i de flesta utredningar vilket medför att områdena diskuteras oavsett kön på klienter. I fokusgruppintervjuerna knöts områdena främst an till kvinnliga klienter vilket diskuteras vidare i nästa kapitel.

Bryman (2011) argumenterar för att verkligheten går att läsas som en text. Begreppet text kan förstås som en beteckning av många fler företeelser än ett skrivet dokument, exempelvis ett fotografi, en stadsbild, ett rum och så vidare. I den bemärkelsen kan även fokusgruppintervjuerna betraktas som text och tillsammans med utredningarna tolkas för att belysa på vilket sätt klienter konstrueras.

Förförståelse

Alla som närmar sig en text har en viss förförståelse som utgörs av värderingar, den samhälleliga kontext vi lever i, utbildning, språk och så vidare. Allt vi varit med om har betydelse för förförståelsen, den är omöjlig att radera och bör inte heller vara avsikten för forskaren (Widerberg 2002). Min position som svenskfödd medelklasskvinna och student på universitetet har betydelse för hur studien ter sig. Andra betydelsefulla faktorer är mina erfarenheter som socialsekreterare i vuxenhet och från socialtjänstens verksamhet, min vana vid fackspråket och förståelse kring utredningars innehåll och struktur.

Risk finns att jag med mina erfarenheter som socialsekreterare i vuxenhet inte upptäcker viktiga aspekter i konstruerandet av klienter. Jag går inte in i studien med samma naiva blick som om målgruppen vore för mig okänd. Å andra sidan kan det vara en fördel att som forskare i exempelvis intervjusituationen uppfattas ha kunskap i vad intervjupersonerna arbetar med och vad för arbetsvillkor de har. Eventuellt kan detta ha medfört att de mer avslappnat och direkt diskuterat med varandra, utan att känna behov av att förklara villkoren för deras arbete. Exempelvis när de talat om något boende eller behandlingshem har jag visat att jag vet vad för ställe de talar om.

Tillvägagångssätt vid analysen

Uppsatsens analytiska ansats är abduktiv. I huvudsak har jag haft en teoretisk referensram under hela forskningsprocessen men samtidigt varit öppen för och försökt fånga vad som växer fram ur empirin (Kvale & Brinkmann 2009). Jag har från början haft en förståelse av kön, tillsammans med andra maktrelationer, av betydelse i socialsekreterarnas konstruktion av klienter. Användande av begreppet konstruktion avslöjar även det en teoriimpregnerad ansats. Jag har inspirerats av kritisk diskursanalys (Winther Jørgensen & Phillips 2000) samtidigt som jag haft ett intersektionellt angreppssätt (Mattsson 2010). Analysen kan sägas vara eklektisk i det avseendet (Kvale & Brinkmann 2009).

Redan under transkribering av fokusgruppintervjuerna och avidentifiering av utredningarna funderade jag över olika resonemang av betydelse eller intresse för min analys. Efter transkribering och avidentifiering av materialet har jag närläst det ett flertal gånger. Jag har testat att tematisera materialet på flera olika sätt, bland annat med indelningsgrunderna kön, sexualitet, klass och etnicitet men också genom identifierade dominerande diskurser. De

teman jag slutligen funnit mest konstruktiva är; Smuts & hygien, Hot & våld, Familj samt Sexualitet som brännbart(?) ämne. Familj är ett tema som kommit fram efter jag läst materialet, de andra fanns med mer eller mindre tydligt från början.

Jag har försökt visa upp spridningen i materialet genom att åskådliggöra olika möjligheter för socialsekreterarna att tala om klienterna. Jag har sökt beskrivningar av klienter eller händelser som innehåller flera olika maktdimensioner och har, i fokusgruppmaterialet, valt ut resonemang innehållande röster från flera olika intervjupersoner. Detta för att tydliggöra hur de i relation till varandra gemensamt konstruerar klienter. Det är tydligt att betydelsen av ett citat förändras med mängden information som visas upp. Om exempelvis en mening tas bort blir betydelsen en annan. Jag ser dock inte att det finns några naturliga meningsenheter i sättet vi talar om världen. Uppsatsens syfte, frågeställningar och teori är emellertid givetvis styrande för vad jag sett och valt att lyfta fram.

Jag har letat efter kategoriseringar och krispunkter i socialsekreterarnas språkbruk. Krispunkter speglar konflikter mellan olika diskurser som krockar med varandra, när en logik bryts och ersätts av en annan trots att området är detsamma (Winther Jørgensen & Phillips 2000). Exempel på det kan vara att i ett sammanhang ge uttryck för att kvinnor och män bör ha samma förutsättningar gällande föräldraskap och lite senare ge uttryck för kvinnor som huvudansvariga för barnen. Genom att använda sig av ordet *man* eller *folk* framställs påståenden som generella och inte som kopplat till personen (socialsekreteraren), påståendena blir på så sätt något alla skulle göra eller säga i samma situation (ibid.). Ett sådant språkbruk har jag också uppmärksammat i analysen.

Avslutningsvis är upplevelsen att jag fått bra överblick över materialet. Tolkningarna representeras av min egen förståelse tillsammans med en teoretisk förankring. Det är inte säkert att intervjupersonerna eller någon annan skulle uppfatta samma saker. Min förhoppning är dock att oavsett hur jag läst och tolkat texten kunna förmedla den på ett för intervjupersonerna och läsarna respektfullt sätt.

Trovärdighet

Genom att kontinuerligt dokumentera forskningsprocessen stärks anspråk på kunskap (Widerberg 2002). För att uppnå genomsynlighet försöker jag redogöra för alla faser i forskningsprocessen, både forskarrollen, förförståelse och påverkan i studien men också de delar som ingår (ibid.). Representativa utdrag från empirin tillsammans med detaljerade redogörelse för tolkningarna ger validitet (Winther Jørgensen & Phillips 2000). På så sätt förser jag som forskare andra med grund nog att bedöma resultaten.

Etiska överväganden

I båda stadsdelarna har jag besökt vuxenheternas arbetsplatser och presenterat mig själv och mitt uppsatsområde. I samband med det informerades om anonymitet, samtycke och möjligheten att avbryta sitt deltagande om och när de så önskade. Jag informerade också om att jag gärna kommer tillbaka när uppsatsen är klar för återkoppling och diskussion (Kvale & Brinkmann 2009).

De delar i fokusgruppintervjuerna jag bedömt kan uppfattas som privata eller känsliga för någon intervjuperson som uttalat sig har inte tagits med i analysen. Socialsekreterarna har deltagit i studien utifrån sina roller som yrkesverksamma. Jag är inte intresserad av specifika individer eller livssituationer utan fokuserar hur klienter konstrueras. Alla namn på intervjupersonerna är utbytta av anonymitetsskäl. För att läsaren ska kunna följa vilka grupper som citeras har jag valt ut namn som börjar med olika bokstäver för varje grupp, kön är inte anonymiserat. Jag och min medstudent Frida har fått behålla våra namn. Gällande utredningarna är det viktigt att komma ihåg att de handlar om verkliga människor och verkliga händelser. Jag väljer därför att presentera kortare citat för att värna om sekretess och klienters integritet.

Frågan om *hur* något utförs eller praktiseras, som i denna uppsats, är en viktig utgångspunkt med stor betydelse för de etiska implikationerna (Widerberg 2002). Under hela forskningsprocessen har jag sökt göra etiska överväganden genom att exempelvis fundera över mina egna motiv och på vilket sätt jag framställer intervjupersoner och klienter i studien.

Resultat och analys

I detta kapitel presenteras uppsatsens fyra olika teman. Varje tema inleds med ett kort sammandrag av det viktigaste resultatet. Analysen utgår från citat från både fokusgruppintervjuer och utredningar. Avslutningsvis diskuteras de identifierade diskurserna och, efter relevans, betydelsen av kategorierna kön, sexualitet, klass och etnicitet i konstruktionerna av klienterna. Då jag haft ett rikt material att utgå från får analyserna ses som ett strikt urval av citat. Jag hade gärna visat upp ännu mer av materialets variationsrikedom om det varit möjligt.

Smuts & hygien

Jag har uppfattat hygien som en inte oväsentlig del i talet om hemlösa och/eller missbrukande klienter. Funderingar har väckts på vilket sätt smuts och hygien kan fungera som en gränsdragande symbol mellan mig/vi och dem, vilket också tas upp i forskning (Thörn 2004; Douglas 1997). I analysen identifierar jag den dominerande diskursen som hemlösa och/eller missbrukande klienter som smutsiga och orena- framförallt drabbar denna etikettering kvinnliga klienter. Kategorierna kön, sexualitet och klass samspelar i konstruktion av klienterna som avvikande andra människor (exempelvis socialsekreterarna) relaterat smuts och hygien.

I fokusgruppintervju 1 uppstod följande diskussion efter påståendet *hemlösa och eller missbrukande personer bryr sig inte om sin egen personliga hygien i samma utsträckning som andra:*

Elin- Jag tänker på några kvinnor som jag har haft sådär som, de är så, de ser hur fräscha ut som helst. Man skulle aldrig kunna misstänka att de har ett tungt narkotikamissbruk.

Erik- Nej.

Elin- Jag vet inte om det är, det är i och för sig mest kvinnor då som, men som lägger ner väldigt mycket arbete på sitt utseende för att dölja.

Eva- Mm. Men där kan det nog kanske skilja sig lite mellan män och kvinnor.

Elin- Mm.

Edvard- Ja, det tror jag.

Erik- Mm.

Elin- Jo, men det kan det nog.

Frida- Hur då tänker ni?

Eva- Ja, men kvinnorna får ju inte tappa ansiktet som män.

Elin- Nej.

Eva- Det får ju inte stå skrivet i ansiktet. Jag tror det är en stor del.

Frida- Att det är viktigt och hålla fasaden?

Eva- Mm.

Elisabet- Framförallt för de här kvinnorna femtio plus, bag-in-box. De är väldigt, eh, fiffigt klädda och fräscha och frissan och... Några har haft faktiskt såna här kepsar man har på sommaren. De kan inte liksom vara utan så ibland undrar jag om det är för att hålla ihop sig eller vad det är... Dölja sig lite med. Jag vet inte vad såna kepsar heter, i bomull. Som de har på golfbanorna.

När Elin berättar om sina kvinnliga klienter som fräscha *trots* tungt narkotikamissbruk konstruerar hon både kvinnor som kön (Butler 1993;1999) men också den hemlösa och/eller missbrukande kvinnan som avvikande från andra kvinnor (Holmberg 2000; Mattsson 2005;

Thörn 2004). (Ofräscha) kvinnor med tungt narkotikamissbruk kategoriseras och förstås som motsatsen till (fräscha) kvinnor utan missbruk.

Elin säger också att särskilt kvinnor lägger ner tid på att dölja något (jmf Thörn 2004). Min tolkning är att hon menar döljande av missbruket (och ofräschedeten). Varför framställs det som viktigt för just kvinnor att vara fräscha och måna om sin hygien? Att påtala skillnader mellan könen görs i enlighet med isärhållandets logik (Hirdman 2003). När kvinnor och män konstrueras som olika upprätthålls ojämlikheter mellan könen. När kvinnor konstrueras som måna om sin hygien saknas liknande förväntningar för män. Att som kvinna inte få tappa ansiktet, som Eva säger, kan också kopplas till förståelsen av den heterosexuella matrisen (Butler 1999). Kvinnor iscensätter femininitet genom att måna om sitt utseende (för att attrahera män). Män däremot får, i det här sammanhanget, lov att tappa ansiktet då det inte är lika långt från iscensättandet av maskulinitet. Tystnaden om mäns hygien i diskussionen ovan är således viktig, män förväntas inte måna om sin hygien eftersom de är olika kvinnor (ibid.). När hemlöshet och missbruk kopplas samman med grad av renhet/smutts blir mannen inte lika avvikande som kvinnan eftersom konstruktionen av manlighet inte bygger på månande av hygien, maskuliniteten bekräftas snarare. Skärningspunkter mellan kategorierna kön och sexualitet samspekar således i konstruktion av klienterna avvikande.

Citatet rymmer också flera klassmarkörer med begrepp som *bag-in-box*, *fiffigt klädda*, *frissan* och *golfbanan*. Skeggs (2000) visar hur konstruktioner av medelklasskvinnor bygger på föreställningar om de som renliga och omvårdande. Klienterna Elisabet talar om kan sägas hotade i konstruktionen av femininitet på grund av missbruksproblematiken. De konstrueras som med *ännu* mer att dölja, än kvinnor med lägre klassposition, och att det är viktigt för dem att hålla ihop sig (med kepsen till hjälp). En kvinna med lägre klassposition konstrueras på nästan motsatt vis än med medelklassposition, som smutsig, sexuell och farlig (ibid.). Utöver kön och sexualitet tillkommer kategorin klass som ytterligare en maktrelation i konstruktionerna av klienterna som avvikande.

Ett utdrag ur en LVM-utredning från vuxenenhet 1, som innehåller en beskrivning från ett hembesök hos en klient i den villa hon bor i, visar en mycket detaljerad beskrivning av kvinnans hemmiljö:

” [Då socialsekreterarna anländer] sitter hon i en soffa med ett glas i handen. Det är troligtvis vin från någon av de otaliga s.k bag-in-box som finns runt om i rummet. Förutom vinboxarna är hon omgiven av flera tombuteljer samt tre askkoppar med hundratals fimpar i varje askkopp. Rummet är i oordning, bordet fullt av flaskor, tidningar, askkoppar samt ett dussin olika tallrikar utspridda med matrester i olika stadier. Det luktar instängt av gammal fylla blandat med cigarettök och stanken av hundratals gamla fimpar.” (svenskfödd 54-årig kvinna, alkoholmissbruk)

Liknande detaljerade beskrivningar om mäns hem och hygien har jag inte funnit i materialet. En motsvarande beskrivning gällande en manlig klient ur en utredning, gällande ansökan om stödboende, från vuxenenhet 2 visar istället en ganska svepande skildring:

”Hans förmåga att sköta sin personliga hygien har försämrats och han saknar förmåga att sköta sitt rum. Boendepersonal uppfattar även att hans psykiska mående försämrats och att han emellanåt uppträder förvirrat... [klienten] har ett omfattande behov av omsorg. Han har stort stödbehov vad gäller skötsel av sitt rum samt personliga hygien.” (svenskfödd 56-årig man, hemlös och med narkotikamissbruk)

I de två beskrivningar närmast beskylls kvinnan för unkenheten som omger henne, medan den manliga klienten är i stort stödbehov och behov av omsorg. Liknande omsorg visas inte den kvinnliga klienten. Det första citatet rymmer mycket detaljerade beskrivningar av hur det ser

ut och luktar i kvinnans hem. Beskrivningen utgör en stark brytning i hur en kvinna från medelklassen förväntas bete sig och ha det i hemmet (Skeggs 2000), kanske är det just därför beskrivningen är så detaljerad? I nästa citat saknas detaljer kring personliga förhållanden och omgivning. På vilket sätt mannens personliga hygien försämrats eller hur det ser ut i hans rum behöver inte beskrivas då omständigheterna går i linje med förväntningar knutna till kön, sexualitet och klass. Mannens oförmåga och omsorgsbehov betonas, hans psykiska ohälsa används som för att urskulda/förmildra omständigheterna på ett sätt som saknas i det första citatet (eller i utredningen rörande kvinnan i övrigt). I beskrivningarna från hembesöket återfinns inga omständigheter som verkar förmildrande för kvinnan. God hygien och renhet kopplas inte till konstruktion av maskulinitet för en man med låg klassposition och hemlöshets- och missbruksproblematik. Däremot har renhet betydelse för konstruktion av femininitet för en kvinna med medelklassposition. Hemlösa och/eller missbrukande klienter konstrueras olika beroende på kön, sexualitet och vad för klassposition de har. Båda konstrueras som avvikande men tydligt är att en kvinnlig klient med medelklassposition har mycket högre krav på renlighet och sig själv att skylla än en man med lägre klassposition, som dessutom tillskrivs ett omsorgsbehov vilket inte är den kvinnliga klienten förunnat.

I fokusgruppintervju 2b resoneras också kring påståendet om att hemlösa och missbrukande personer inte sköter sin hygien:

Sören- Men, men det är ju, det finns ju hemlösa som är, som är oerhört noggranna med sin hygien och uteliggare så va, som är jätte, som hittar nånstans och kvinnor som målar upp sig för att de ska träffa mig på socialkontoret så. Men generellt så är nog svaret ja. Det finns folk som eh, som eh, ser eländiga ut och luktar illa och inte sköter sig på ett annat sätt än vad vi ser på i våran korridor här.

Sanna- Än vad som är normativt. För det är ju det också det där, vad sätter vi som norm här liksom av att, hur ska, vad innebär renlighet?

Sofia- För mig är det skillnad på att inte bry sig eller att inte ha förmåga.

Stefan- Mm.

Sofia- Eller tillgång till att kunna sköta sig så som vi.

Stefan- Jag tycker nog att vi ganska ofta pratar om det här alltså 'inre kaos och yttre struktur' så alltså.

Flera- Mm.

Stefan- När det är ett kaos inre så sköter de sig *oerhört* mycket, sen i verkligheten, ibland blir man helt förvånad över vissa kvinnor som, jag vet inte hur många timmar de har lagt framför spegeln bara för att de ska komma hit eller att man ska åka och besöka de på ett LVM-hem, så ser de verkligen så här (gör en imiterande gest).

Sanna- Mm.

(någon skrattar lite)

Stefan- Oerhört mycket yttre som ska till. Men sen är, jag tror det beror, alltså var nånstans de är i missbruket. Att nånstans så tappar man förmågan och då går det väldigt snabbt.

Kön konstrueras genom betoning på kvinnor och vikten att de månar om sitt utseende (Butler 1993; 1999), resonemanget känns igen från det i fokusgruppintervju 1. Klienter konstrueras dessutom här som eländiga och illaluktande *i förhållande till* socialsekreterarna vilket medför att de (i våran korridor här) framstår som klienternas motsatser, rena och hygieniska. Att relatera klienterna till socialsekreterarna innebär att klass konstrueras (Mattsson 2005). Sofia bekräftar skillnadsskapandet och konstruktionen av klass när hon benämner socialsekreterarna som *vi*, och gör samtidigt klienterna till *de Andra* (Mattsson 2010). Genom konstruktion av klienterna som *de Andra* blir de allt det som inte socialsekreterarna är och tvärtom. Kvinnornas månande om hygien kopplas också till mötet med myndighetspersoner. Att bry sig om sin hygien tycks inte kunna "ingå" i kvinnornas egen identitet, att de precis som alla andra skulle kunna tycka det är viktigt att hålla sig ren. När Stefan beskriver kvinnor med kaosartat inre och deras överdrivna fokusering på det yttre använder han orden *i verkligheten* vilket för tankarna förekomsten av en annan mer sann verklighet där den hemlösa och/eller missbrukande kvinnan *är* smutsig, kanske både invändigt och utvändigt. Hon konstrueras som

avvikande och oförmögen att vara som andra kvinnor, hur mycket tid hon än lägger ner framför spegeln. I en utredning från vuxenheten 2 som avser en ansökan om förlängd behandling efter avslutad tvångsvård, lyfts omsorg om boendet fram som ett problem:

”[Klienten] är mån om att ha det fint omkring sig och hon lägger ner mycket tid på att städa, inreda och möblera om. Detta har av vissa i hennes närhet, såväl professionella som medklienter, ibland upplevts som ett tvångsmässigt eller överdrivet beteende.” (svenskfödd 27-årig kvinna, hemlös och med narkotikamissbruk)

Föreställningar om hemlöshet och missbruk kopplat till smuts är starka (Douglas 1997). Klienten i citatet gör ju egentligen precis vad som förväntas kvinnor generellt. Ändå ifrågasätts hon och patologiseras som tvångsmässig eller överdriven. Med hjälp av Douglas resonemang förstås hon som hemlös och missbrukare utgöra en symbol för smuts varför hon porträtteras därefter. På samma sätt som kvinnan, i den inrökta villan från det tidigare citatet, starkt bryter mot normer och förväntningar kring femininitet och medelklass bryter den här kvinnan starkt mot föreställningar om vad en kvinna med hemlöshets- och/eller missbruksproblematik ägnar sig åt och tycker är viktigt. Hade hon istället varit nykter och haft egen bostad hade samma beteende sannolikt inte uppmärksamats som ett problem. I detta ingår ju naturligtvis också att klienter i vård befinner sig under ständig uppsyn och det finns utrymme att granska deras beteende på detta sätt.

Sammanfattning och diskussion

Intervjupersonerna uppvisar reflexivitet när de exempelvis nämner att kvinnor inte får tappa ansiktet eller hänvisar till normer kring hygien, vilket visar på medvetenhet om samhällliga föreställningar kring kön. Den dominerande diskursen identifierar jag som hemlösa och/eller missbrukande klienter som smutsiga och orena. Inom diskursen konstrueras klienter olika beroende på kön, sexualitet och klass. Jag visar hur föreställningar kring hygien, boende och månande om utseende har betydelse för konstruktion av femininitet, särskilt för en kvinna med hemlöshets- och/eller missbruksproblem i medelklassposition. Femininitet är något som medelklasskvinnor förväntas ha och som kvinnor från lägre klassposition saknar (Skeggs 2000). Manliga klienter med dålig hygien urskuldas då iscensättande av maskulinitet inte sker på motsvarande sätt. Konstruktionen av klienter som *de Andra* sker dels genom isärhållandet mellan socialsekreterare och klienter men också genom konstruktion av klienter som smutsiga/orena. Att de ”egentligen” är sammankopplade med smuts visas i omnämningen som att de ägnat många timmar och mycket arbete framför spegeln ”för att dölja” sin egentliga tillhörighet.

Ett brott i diskursen sker när en kvinnlig klient med låg klassposition bryter mot normer om hur en missbrukande hemlös kvinna bör bete sig. Istället för att konstrueras som en person som i likhet med många andra bryr sig om sin hygien patologiseras hon som tvångsmässig. Genom att konstruera vissa som smutsiga upprätthålls gränser och ordning för andra i samhället (Douglas 1997), här visar jag hur denna konstruktion är könad. I ljuset av Thörns studie (2004) blir detta särskilt intressant där kvinnorna uppger sig kämpa *mot* bilden av de som orena. Att vara normal innebär att vara ren och för att inte utpekas som smutsig försöker de vara särskilt noggranna med sin personliga hygien.

Hot & våld

Min uppfattning är att när hot och våld kommer på agendan talas det på olika sätt relaterat klienternas kön. Frågor om huruvida fler maktrelationer än kön samverkar i konstruktion av klienter har fötts och på vilket sätt hot och våld kan fungera gränsdragande mellan mig/vi och dem. I analysen identifierar jag en dominerande diskurs om hemlösa och/eller missbrukande manliga klienter som våldsamma och kvinnliga klienter som icke-våldsamma. Länkade och motstridiga diskurser inbegriper tal om kvinnliga klienter som oförmögna till hot och våld och samtidigt som oberäknliga och farliga. Kategorierna kön, sexualitet och klass samspelar i konstruktioner av både manliga, men framförallt kvinnliga klienter, som avvikande andra relaterat hot och våld.

Utifrån påståendet *man förväntar sig inte att hemlösa och eller missbrukande kvinnor ska vara våldsamma men det händer ganska ofta med män* följer nedan en diskussion i fokusgruppintervju 1:

Erik- Kvinnor kan ju bli agiterade.

Elisabet och Edvard- Mm.

Elisabet- Mer verbalt.

Erik- Men det är också inte riktigt på samma sätt.

Frida- Nä.

Erik- Det är liksom inga hot. Det hotar sig själva då mera 'om inte jag', 'då gör jag så här mot mig själv', det blir mer.

Flera- Mm.

Edvard- Jag har en annan uppfattning, eller jag har en annan erfarenhet ska jag säga av det.

Erik- Ja.

Edvard- Jag har nog *mer* varit på min vakt och blivit mer tillplattad av kvinnor, fast alltså, utifrån mer verbalt.

Frida- Mm.

Edvard- Hoten ligger ju ganska diffust ändå, men det är mer har jag upplevt alltså mot, eller från kvinnor än från män.

Erik- Ja, ok.

Edvard- Om man inte räknar med ren våldssituation, för där, nä det har vart kvinnor också men, där är det oftast män då men det är ytterst få tillfällen ändå, få gånger man känner det här.

Edvard talar om kvinnor som verbala och diffusa med hoten vända inåt (jmf Warner & Gabe 2008). På så sätt konstrueras kön (Butler 1993; 1999) vilket också överensstämmer med traditionella föreställningar om kön med hot och våld kopplat till konstruktioner av maskulinitet (Thörn 2004; Mattsson 2005). Edvard säger att kvinnors hot inte är *riktiga* hot, de kan helt enkelt inte vara hotfulla eftersom de är kvinnor. Erik håller inte med utan är mer på sin vakt när kvinnor hotar. Utifrån förståelsen av hot och våld kopplat till konstruktioner av maskulinitet bryter kvinnor som hotar eller är våldsamma starkt mot normer om kvinnor som icke-hotande. En hotande kvinna blir oberäknelig, vilket medför att Erik blir mer på sin vakt. Därefter bekräftar han Edwards bild med kvinnor som verbalt diffusa med hoten riktade inåt och han säger att det oftast är män som är våldsamma. Två motstridiga sätt att konstruera hotfulla och våldsamma kvinnliga klienter framträder. Båda ryms inom och kan länkas till en dominerande diskurs om män som våldsamma och kvinnor som icke-våldsamma. I Edwards tal om kvinnor, när det handlar om våld, framställs de som både oberäknliga och farliga och samtidigt som diffusa och icke hotfulla. Sådana variationer i form av motsägelser i människors tal är vanligt förekommande och få försök till att verka konsistent görs (Winther Jørgensen & Philips 2000), vilket här visar på komplexiteten och mångfalden som förekommer i språket.

Kvinnor och män beskrivs som olika när det kommer till hot och våld, detta isärhållande av könen för in sexualitet i konstruktionen även i detta tema (Butler 1993; 1999). Våld är en del i konstruktion av maskulinitet och icke-våld en del i skapande av femininitet, jämför förövare/offer eller utåtagerande/inåtagerande som också har bestämda könade innehåll när kvinnor och män förs på tal.

När samma påstående ställs i fokusgruppintervju 2 b håller Sofia, Sanna och Simon inte med:

Sofia- Jag håller inte med.

Sanna- Nej, jag (avbryts)

Sofia- Jag känner nog att det är ungefär, eller jag har ingen sån tanke. Jag tycker att kvinnorna kan va minst lika, eh, i alla fall upplevas som att de möjligtvis skulle kunna bli våldsam, sen om de nu blir det eller inte är en annan sak men... Det är mer kopplat mer till nån psykisk ohälsa som kan vara lika framträdande hos män som hos kvinnor. Så känner jag.

Simon- Mm, när det blir våldsamt i våra kontexter så är det kopplat till psykisk ohälsa.

[...]

Susanne- Men det finns ju vissa kvinnor som jag ser framför mig, som jag tycker att de är väldigt, väldigt obehagliga. Alltså som man har träffat i tjänsten så, påverkade och... Usch. Eller liksom som jag tycker att... Ja men det lät hemskt när jag sa usch, jag menade inte så. Nej men alltså jag blir minst lika rädd för. Faktiskt. Om man nu skulle träffa dem.

Inte i någon av diskussionerna förs mäns våldsamhet på tal, det är huruvida kvinnor är våldsamma eller mer eller mindre våldsamma och hotfulla som diskuteras. Att uppmärksamma den eller det *avvikande* är i sig ett tecken på den avvikande underordnade statusen (Ambjörnsson 2006; Wikström 2009). Resonemanget kan jämföras med sexualitet där heterosexualitet sällan diskuteras som en sexuell läggning eller orientering, medan homosexualitet benämns *som särdrag*. Samma sak gäller för etnicitet med tystnad kring svenskhet som etnicitet och där icke svenskhet uppmärksammas och benämns. Normalitet är alltså det som ständigt tiger still och är svårt att överhuvudtaget få syn på som en identitet eller egenskap.

Jag frågar samma grupp om de uppfattar hot om våld från kvinnor som mindre farligt än om en man hotar:

Sofia- Men jag kan nog känna att det är lite tvärtom. Jag kan nog uppleva att det är lite mindre tolerant mot kvinnor och deras ilskeuttryck än vad det är mot män. För det är väl en sån där klassisk... Att det inte passar in i kvinnorollen, att vara aggressiv och bla bla bla. Så det har väl med det och göra kan jag tänka mig. Så jag är nog lite tvärtom där, jag kan tycka att kvinnor som är ilska är mer obehagliga än män.

Jennifer- Mm.

Sofia- Ja.

Stefan- Ja, det tänker jag med. Jag tänker nog lite att män oftast, alltså, eller oftare i alla fall i min föreställningsvärld alltså använder sig av, av kanske storlek, kanske fysisk storlek så för att hota folk på ett annat sätt. Eh, medans kvinnor gör det i mindre utsträckning och, och jag tänker att om kvinnor uppträder alltså hotfullt på det sättet så tänker jag nog mer att, att de *är* förbannade, (skrattar till) och mer hotfulla än vad män gör för, för att det mer, det ingår i det här spelet på nåt sätt att så här har de gjort för att få sin vilja igenom på nåt sätt. Och att det är mycket lättare och stå emot det än när det kommer en helt vansinnig kvinna.

Jennifer- Mm.

(tystnad)

Simon- Alltså jag har inte så svårt för när någon utav könen gapar på mig. Alltså det, liksom händer inte så mycket i mig då. Däremot så har jag ju varit i sammanhang, jag tänker på ett ärende som jag körde tillsammans med Sanna en kort tid. Och den här mannen hade fått nåt avslagsbesked av nåt slag, det var inte jag som hade fattat beslutet och jag hade haft en rätt låg profil där. Men ändå så var, när vi stod där i den kontemplationen så hängde ju, smockan hängde ju i luften, och verkligen darrade där. Eh, men det var ju jag som var mål för det. Eh, i egenskap av att vara man. Eh, så när det börjar, när, alltså man känner ju det i kroppen när våld är på väg att dyka upp. Det är en jättespeciell känsla. Eh, och det kommer i så mycket större

utsträckning från män än från kvinna. Så därför är man väl mer, mer på sin vakt när de situationerna kommer upp. Jag har aldrig varit med om en situation där jag känt att 'nu slår den här kvinnan mig snart'.

Sofia, Sanna och Simon håller inledningsvis inte med utan menar att hot och våld är lika för könen och kopplat till psykisk ohälsa. Genom att kategorisera hot- och våldsamma klienter som psykisk sjuka innebär att de görs till avvikande och socialsekreterare framstår som normala och friska (Mattsson 2010). Skeggs menar att konstruktion av klass fungerar dialogiskt. I varje omdöme om andra, positionerar sig den egna personen (2000). Genom att benämna klienter på detta sätt positionerar sig socialsekreterarna (med ekonomiskt och socialt kapital i form av utbildning och arbete) som överordnade klienterna. Sofia säger sedan att kvinnor kan vara *minst lika* våldsamma som män vilket avslöjar en föreställning om (eller medvetenhet om att sådana föreställningar finns) män som mer våldsamma än kvinnor. Samtidigt som hon säger att kvinnor och män är lika konstruerar hon skillnad mellan könen. Susanne gör också skillnad när hon betonar våldsamma kvinnor som väldigt obehagliga, liknande Eriks resonemang tidigare. Att dessa kvinnor också är påverkade (av alkohol eller narkotika, min tolkning) lyfts fram för att förstärka obehaget. Kvinnliga klienter konstrueras som oberäknliga och farliga (jmf Thörn 2004; Skeggs 2000; Douglas 1997).

På frågan om intervjupersonerna uppfattar hot om våld från kvinnor som mindre farligt än om en man hotar hänvisar Sofia till samhälleliga föreställningar om kön. Samtidigt reproducerar hon dem genom att beskriva aggressiva kvinnor som mer obehagliga än män. Stefan beskriver hur män, genom fysisk överlägsenhet, ibland hotar för att få sin vilja igenom. När en kvinna blir hotfull *är* hon förbannad, säger han. När män hotar att ta till våld bekräftar det konstruktioner av maskulinitet. När kvinnor hotar att ta till våld bryter det mot förväntningar och normer eftersom det inte ingår i skapande av femininitet. De riskerar att inte tas på allvar eller att förlöjligas, vilket Stefan visar genom att lite skämtsamt beskriva de som vansinniga.

Simon säger att hot från klienter mycket oftare kommer från män än från kvinnor. I exemplet tolkar han hotet från klienten riktat mot honom på grund av att han är man. Aggressivitet är kopplat till konstruktion av maskulinitet (Butler 1993; 1999). Aggressivitet riktas inte åt motsatt kön (som ska attraheras) utan i denna situation mot samma kön som konstrueras som rival. Utifrån den heterosexuella matrisen kan detta tolkas som iscensättande av maskulinitet (ibid.). Att konstruktion av kön och sexualitet är en komplex process som kan göras på många olika sätt blir tydligt i jämförelse med diskussionen om mäns våld mot kvinnor, där män slår kvinnor för att de kan och där det ingår i konstruktionen av att män slår/är aggressiva. I den bemärkelsen stämmer så klart inte att aggressivitet enbart riktas åt samma kön. Analysen visar att kön och sexualitet samspelar i konstruktion av manliga klienter som våldsamma och kvinnliga klienter som icke-våldsamma.

Hotfulla och våldsamma kvinnor som mer obehagliga än män bekräftas också genom en detaljerad beskrivning i en LVM-utredning från vuxenhet 1:

"... [Då] reagerade [klienten] våldsamt med hot emot sin mamma. Hon hade en kniv i handen och hotade slå sönder sin mammas lägenhet. [Klienten] hotade även med att sitt eget liv om mamman inte ringde socialtjänsten och fick oss att ta tillbaka handräckningsbegäran."

"... [modern] säger att hon är rädd för sin egen säkerhet när [klienten] blir arg. [Klienten] har hotat både [modern] och [fadern] med att hon skall 'skära halsen av dem' och hotar även med att ta sitt eget liv när hon är pressad."

”[Klienten] uppträdde våldsamt mot polisen då hon inte ville till TNE [tillnyktringsenheten, min anm.] och drog upp en fickkniv varpå polisen sprutade tårgas och satte henne i handfängsel.” (svenskfödd 35-årig kvinna, hemlös och med narkotikamissbruk)

Utredningen är mycket detaljerad kring klientens aggressivitet (och uppvisar att kvinnor uppenbarligen är både aggressiva och våldsamma). Motsvarande *beskrivningar* återfinns dock inte i utredningar om män som är våldsamma. Från vuxenhet 1:

”Han blev dock utskriven även där då han uppträtt hotfullt.” (svenskfödd 35-årig man, hemlös och med narkotikamissbruk)

I en utredning från vuxenhet 2 gällande en ansökan om fortsatt behandling anges följande:

”Moder uppgav att hon var orolig för [klientens] psykiska hälsa. Hon uppgav att han var deprimerad och uppträdde aggressivt i hemmet.”

”Därefter fick socialtjänsten kännedom om att [klienten] skrivits ut från sin ungdomspraktik då han varit borta mycket samt då han blivit aggressiv på Arbetsförmedlingen.” (svenskfödd 25-årig man med egen lägenhet och alkoholmissbruk)

Citaten rörande den våldsamma kvinnliga klienten (några bland många citat från hennes utredning) rymmer detaljerade beskrivningar av våld och aggressivitet från kvinnan. Detta uppehållande vid detaljer kan tolkas utifrån det starka normbrott hon utgör genom att vara kvinna och aggressiv och våldsam, kön konstrueras (Butler 1993; 1999) genom vältrandet i detaljer. På nästan motsatt sätt konstrueras kön i utredningar gällande manliga klienter relaterat hot och våld. I flera utredningar framkommer att manliga klienter varit dömda för olaga hot och misshandel, ofredande och så vidare. I citaten rörande de manliga klienterna för står vi att de uppträtt hotfullt och aggressivt men våldet preciseras inte i detaljer. Det är som om våldet inte behövs preciseras eller detaljeras eftersom det så självklart existerar.

I en LVM-utredning från vuxenhet 2 går att läsa följande:

”... [Vårdboendet] meddelade att han inte kunde stanna kvar eftersom han fortsatt att dricka handsprit, uppträtt hotfullt och aggressivt mot personalen. Han har varit inne på andra patienters rum och kvinnliga patienter på avdelningen har känt sig mycket hotade...” (svenskfödd 56-årig man, hemlös och med alkoholmissbruk)

Inte heller här står beskrivet på vilket sätt klienten uppträtt hotfullt eller aggressivt. Mannen har varit inne på andras rum och kvinnliga patienter lyfts fram som hotade. Kön konstrueras men också sexualitet (Butler 1993; 1999) genom att lyfta fram kvinnor som hotade av att klienten gått in i andra patienters rum. Föreställningar om heteronormativitet ryms också inom citatet (Ambjörnsson 2006). Möjligheten att andra manliga patienter kan vara utsatta för (sexuella) hot från klienten anges inte. Genom att beskriva klienten som sexuellt hotfull konstrueras samtidigt kvinnliga klienter som särskilt utsatta (Thörn 2004; Mattsson 2005). Den hemlösa och/eller missbrukande mannen reproduceras som förövare, kvinnan som offer.

Att reproducera män som våldsamma sker även i fokusgruppintervju 2 b:

Susanne- Men det var ju en kvinna bland annat som jag fick, som, som var sådär liksom lite psykisk, lite obehaglig psykisk, så fick jag reda på att hon hade, eller var misstänkt för mord, eller suttit inne för mord eller nånting. Och då tänkte jag alltid liksom när jag såg henne 'ja, nu har hon en kniv med sig' alltså det var ju inget hot eller hon var väldigt lugn och så men det väckte jätteobehag hos mig. När jag såg henne i receptionen eller... Hon har aldrig gjort nåt mot mig eller? Men det, ibland är det inte bra att veta sånt heller. Att man får den informationen för att... Det väcker nånting hos en... (paus) Som inte är bra. Eller jag, så

tänker jag, eller jag vet inte... Jag tyckte det var, jag tyckte hon var lite obehaglig i alla fall.
Stefan- Nej, men jag har nog lättare att tänka att det är mer allvar i situationen när kvinnan är arg än när mannen är det... Ändå är det ju flest män som till exempel förstör våran reception här nere. Det har ju i stort sett bara varit män de senaste åren.
Sofia- De möblerar om.
Stefan och Sofia- (skratt)
Stefan- Nej, men slår sönder bord och... automater och (avbryts)
Simon- Möblerar om.
Stefan- Möblerar om ja, precis. Byter lampor sådär.
(tystnad)

Susanne berättar om en kvinna hon upplevt som väldigt obehaglig och får först medhåll av Stefan som bekräftar allvaret i när kvinnor blir hotfulla. Han byter sedan spår genom att påtala att när det väl *blivit* våldsamt så är det män som stått för våldet. I ordväxlingen som följer blir tonen raljerande, mäns våld normaliseras genom att benämnas som något vardagligt och nästan trivsamt, att möblera om. Genom att normalisera föreställningar om mäns aggressivitet upprätthålls genussystemet med män som överordnade kvinnor (Hirdman 2003).

Sammanfattning och diskussion

Fokusgruppintervjuerna präglas även under detta tema av reflexivitet genom exempelvis hänvisande till klassiska könsroller och egna föreställningar. Jag identifierar den dominerande diskursen som hemlösa och/eller missbrukande män som våldsamma och kvinnor som icke-våldsamma. Samtidigt talas en hel del om kvinnors våldsamhet och att man kan känna mer obehag just eftersom det inte förväntas. Kvinnors våld och aggressivitet benämns, ganska ingående, men har och ges andra betydelser än mäns våldsamhet och aggressivitet. Länkade diskurser inbegriper tal om kvinnor som oförmögna till våld och som oberäkneliga och farliga och män som sexuellt hotfulla. Analysen visar hur kategorierna kön, sexualitet och klass samspelar i konstruktioner av klienter som avvikande andra relaterat hot och våld.

Hot och våld kopplas till föreställningar om maskulinitet där den hemlösa och/eller missbrukande mannen förväntas vara utåtagerande hotfull eller våldsam. Han konstrueras som en potentiell förövare, kvinnan som ett offer. Den hemlösa och/eller missbrukande kvinnan sammankopplas med icke-våld. När hon väl blir våldsam finns olika alternativ att tala inom diskursen, dels konstrueras hotet som riktat inåt på grund av psykisk ohälsa och som oäkta våld (Warner & Gabe 2008) och dels konstrueras hon som mycket obehaglig och opålitlig (till och med *ännu* mer obehaglig än män) (jmf Douglas 1997). Att hon uppfattas som opålitlig och farlig kopplas till kön och sexualitet genom det starka normbrott som sker *när* hon agerar våldsamt. Genom att tala om klienter som olika håller isär könen och reproducerar mannen som norm och kvinnan som avvikare (Hirdman 2003). Även genom att särskilt betona och benämna just kvinnors våldsuttryck gör de till avvikare i förhållande till (den manliga) normen.

Utifrån Douglas (1997) resonemang konstrueras både kvinnor och män som avvikare för att social ordning ska upprätthållas. Som hemlösa och/eller med missbruksproblematik fungerar de som symboler för smuts och orenhet och blir i förlängningen hotfulla och farliga för omgivningen. Jag menar att den hemlösa och/eller missbrukande kvinnan döms hårdare än mannen på grund av föreställningar om kön och förväntningar kopplat till hur hon bör bete sig. Resultaten får också stöd när Thörn presenterar motstridiga bilder av den hemlösa kvinnan (2004). Å ena sidan ses hon som ett offer för den hemlösa/och eller missbrukande mannen och framställs som utsatt och hjälplös. Å andra sidan ses hon svårhanterlig, hotfull och farlig i strid med de könade förväntningarna på henne.

Familj

Under temat Familj fokuseras två spår; *föräldraskap* och *den problematiska familjen*. Spåret föräldraskap har mer eller mindre varit med från början i arbetet med uppsatsen, spåret om klienters problematiska familjer har dock vuxit fram ur materialet. Jag analyserar spåren var för sig och sammanför dem under temats avslutande diskussion.

Föräldraskap

Jag har uppfattat att kvinnliga klienter ofta kopplas samman med omhändertagande av barn (jmf Johansson 2005; 2006) och att tystnad omgärdat manliga klienters föräldraskap. Frågor har uppkommit om på vilket sätt föräldraskap kopplas till konstruktion av femininitet och maskulinitet och hur klienter med hemlöshets- och/eller missbruksproblematik konstrueras relaterat föräldraskap. I analysen identifierar jag tre diskurser kring klienter med hemlöshets- och/eller missbruksproblematik relaterat *föräldraskap*; kvinnor som otillräckliga mödrar, kvinnor som längtar efter sina omhändertagna barn och män som frånvarande fäder. Inom diskurserna interagerar kategorierna kön och sexualitet i konstruktioner av klienter som avvikande från andra och som otillräckliga, längtande eller frånvarande föräldrar.

Påståendet *jag pratar med mina kvinnliga klienter om deras barn på ett annat sätt än jag pratar med mina manliga klienter och deras barn* ledde i fokusgruppintervju 1 till följande diskussion:

Elin- Det är väl samma sak där som med det där med relationer, eller att män, eller kvinnor kanske pratar mer om sina barn än vad män gör. Det är väl den upplevelsen som, ligger nog, den erfarenheten jag har. Och att det är lättare att glömma av då att det finns barn, när det är män... Men att man hela tiden har det i huvudet när det är kvinnor.

Frida- Mm. Hur tänker ni andra kring det?

Erik- Jag är nog och kretsar där. Men jag tycker det är en sån där... Man biter sig i tungan liksom...

Edvard- Vi saknar nån kurs från skolan där, som vi inte har lärt oss där.

Erik- Att det, ja. Tanken finns där att man helt plötsligt börjar använda barnen i ett motiverande syfte... Men med män är det helt ok att prata så. Där kan det va, det blev ju konstigt slår det mig helt plötsligt, där kan man sätta upp sina mål, med en man, att få ordning, få ett regelbundet umgänge med sina barn, sina, det finns. Det kommer ganska ofta, efter ett litet tag. När det börjar finnas nån slags bas de kan stå på. Då jobbar, ofta kan man ge det som ett, fast jag tror aldrig jag har gett nåt uppdrag att nån mamma ska få behålla vårdnaden. Att man ska jobba på att de ska behålla, det blir nån slags bakvänd...

Elin- Varför inte? Eller vad...

Erik- Jag vet inte, men det bara är så när jag sitter och tänker på det.

Elisabet- Men är det inte skillnad? Jag tänker vårdnad eller umgänge, alltså det...

Erik- Man använder ju inte, jo jo, men man använder inte barnen som en del i metodologin liksom.

Edvard- Mm.

Erik- För att motivera och, eller jag gör inte det.

Elisabet- Nja, jag kan tycka att det har varit bra, eh, för en del som har barnen placerade, att, kanske inte få tillbaka dem för det är för långsökt för de har varit placerade som nyfödda, men, men för att få ett mer regelbundet umgänge för när de drogar mindre så, då är det, har, då tycker jag att de pratar mycket mer att 'äh, jag vill träffa mitt barn och nu ska jag dra igång igen' och sen när de är i en missbruksperiod så håller de sig undan. Än att liksom få det till att bli ett mer varaktigt, regelbundet umgänge. Det tycker inte jag är fel. [...]

Erik- Fast jag känner nog att jag har ett mycket starkt tabu där liksom, att jag, det får kvinnan säga själv.

Elisabet- Jaha, ok.

Elin- Att det är för känsligt då eller?

Erik- Ja.

Elisabet- Jaha, men det kanske (avbryts)

Erik- Det utgår jag ifrån, att det är så djävla känsligt det där, 'jag ska inte skada henne mer'. Men, med en man kan jag prata om det ganska olika.

Edvard- Inte lika känsligt.

Erik- Nej.

Edvard- Nej, men jag håller med dig.

Elin säger både att kvinnliga klienter pratar mer om sina barn men att hon också själv kopplar samman barn med sina kvinnliga klienter och därför glömmer bort männens föräldraskap. Inte bara kön och sexualitet konstrueras (Butler 1993; 1999) utan också traditionella föreställningar om kön och föräldraskap reproduceras. Kvinnor konstrueras som omvårdande och ansvariga för barnen och män som frånvarande och oansvariga (Johansson 2005; 2006; Scourfield 2001). Erik håller med Elin men är obekvämt inför att barnen kan komma att användas i motiverande syfte i arbetet med kvinnliga klienter. Med män ser han dock inga problem med det. För honom är det starkt tabubelagt och han vill inte skada kvinnorna mer, säger han. Thörn (2004) argumenterar för en diskurs där kvinnlighet får sin betydelse i relation till hem och familj. Hemlösa och/eller missbrukande kvinnor kopplas inte till varken hem eller barn varför ämnet blir tabubelagt för Erik vars tal rymmer starka föreställningar om kvinnor och föräldraskapets betydelse. Han förutsätter att kvinnans relationer med eventuella barn är dåliga eller obefintliga och att hon far illa i det, han vill inte förvärra det för henne. Motsvarande förväntningar på manliga klienter finns inte eftersom deras kön inte kopplas till hem och familj.

Elin och Elisabet talar på ett alternativt sätt, de ser inga problem i att tala om föräldraskap med sina kvinnliga klienter. Mot bakgrund av att kvinnor konstrueras som omvårdande och ansvariga för barn så *bör* de egentligen vara närvarande och delaktiga. Elin och Elisabet ser det som positivt om/när den kvinnliga klienten fokuserar på sina barn, eftersom det beteendet går i linje med de förväntningar som finns på henne. Gemensamt för allihop är att de i diskussionen konstruerar den hemlösa och/eller missbrukande mannen som frånvarande och kvinnan som sårbar och/eller otillräcklig.

I fokusgruppintervju 2 b talas om skillnader i klienters föräldraskap:

Sabina- Men så är det, mammorna är så, de är nog så vana när de kommer till oss att de måste prata om sina barn. Det liksom är mammor och barn hör ihop mycket mer än pappor och barn, det är nån skev bild av män. För papporna är så, de kanske inte har vart med från början när barnen var små. Och de är inte inräknade, de räknar inte in sig. Så när de kommer hit så är inte det nånting som de heller själva pratar om och vi är dåliga på att fråga.

[...]

Sören- Generellt så tror jag nog att jag pratar mer kvinnor, eller att kvinnor pratar mer med mig, det är ömsesidigt, om sina barn. Än männen, det blir ganska kortfattat många gånger. Det, det är nog ömsesidigt, kan jag tänka mig. Det är inte alltid men generellt så är det så.

Resonemanget Sabina för påminner om det i fokusgruppintervju 1, kvinnor och män talar om och förväntas tala på olika sätt om sina barn. Genom att påtala att papporna inte varit med från början konstruerar hon den hemlösa och/eller missbrukande kvinnliga klienten som ensamstående mamma, traditionella föreställningar om kön och sexualitet reproduceras (Johansson 2005; 2006). Sören säger att det finns en ömsesidighet mellan honom och klienterna i det skillnadsskapande talet om barn. Att tala om ömsesidighet menar jag är mycket problematiskt då det osynliggör maktförhållandet mellan socialsekreterare och klient. Uttalandet kan förstås utifrån mikromakten förekommande i mötet mellan professionell och klient (Järvinen & Elm Larsen & Mortensen red. 2003) Professionella ser sig själva, och uppfattas av andra, som sakliga och neutrala varför arbetet inte uppfattas som ett uttryck för makt utan i huvudsak som professionell praktik.

I fokusgruppintervju 2 a lyfter Maja fram kvinnliga klienters tal om sina barn:

Maja- Och de pratar ju mycket om sina barn tycker jag, de här kvinnorna. Vuxna kvinnorna.

Mona- Vad sa du?

Maja - De pratar mycket om sina barn. De jag har haft på tjänsten...

Marie- En del gör det.

Maja - Ja, kanske inte alla men min erfarenhet är att de ofta pratar om sina barn och att de vill besöka dem och att de, de hänger kvar mycket vid relationen till sina barn.

Här blir det tydligt hur starka föreställningar om kön kopplat till föräldraskap konstrueras (Johansson 2005; 2006). Jag plockar lite senare upp tråden igen:

Jennifer- Nu var vi inne på det här att kvinnor pratar mer om längtan efter sina barn och sådär. Är det så att man kan beröras extra av det, som socialsekreterare?

Maja- Mm, då kanske jag uttryckte mig lite fel. När vi pratade om kvinnor och jag sade att kvinnor pratar mycket om sina barn, men det tycker jag också att männen gör.

Maud- Det tycker jag också.

Maja- Och jag, jag tror inte att, inte vad jag liksom är medveten om att jag känner annorlunda när jag hör en kvinna prata om längtan efter sina barn än när jag hör en man prata om längtan efter sina barn, inte vad jag är medveten om i alla fall... Jag tror att jag... Ja...

Jennifer- Mm.

Maud- Jag tycker också att det är samma. Det är ungefär lika ofta också tycker jag.

Marie- Det har säkert blivit bättre men jag tror att det är så generellt att man tenderar mer att prata om barn med kvinnorna än man gör med män, i samtal.

Maud- Mm, kanske.

Maja ändrar sig och menar nu att kvinnor och män talar om sina barn lika mycket. Det är tydligt att hennes position ändras och hennes senaste uttalande kan sägas stå i konflikt till det första. Krispunkter speglar konflikter mellan olika diskurser, när en logik bryts och ersätts av en annan trots att området är detsamma (Winther Jørgensen & Phillips 2000). Det första uttalandet om kvinnors tal om sina barn präglas av starka föreställningar om kvinnor (och män) och föräldraskap. Det andra mer reflexiva talet lyfter fram möjligheter för kvinnor och män att tala (och längta) efter sina barn på samma sätt. Det ryms inom en diskurs som ifrågasätter normativa förväntningar på kön och föräldraskap. Majas reflexivitet krockar med traditionella föreställningar om kön. Jag väljer att analysera detta som att intervjupersonerna har två parallella spår att förhålla sig till, ett mer traditionellt och i enlighet med den dominerande diskursen, och ett mer reflekterat jämställdhetstänkande. Enligt det senare blir det också viktigt för intervjupersonerna att framställa sig som upplysta och reflekterande, men att det råder en stor ambivalens mellan vilket spår de ska förhålla sig till är tydligt.

Kvinnors betydelse som föräldrar återfinns i en utredning gällande en ansökan om öppenvård från vuxenhet 1:

”Konsekvenserna av missbruket var att hon lätt blev arg och ’lynnig’. Det medförde att [maken] fick ta det största ansvaret för familjen då [klienten], på grund av alkoholen, tappade förmågan...

En annan konsekvens för familjen var att inskolningen av barnen tog mycket lång tid...

Barnen reagerade med oro på att bli lämnade på dagis. Det innebar också att det var [maken] som fick ta det största ansvaret för inskolningen.” (svenskfödd 42-årig kvinna med egen lägenhet, alkoholmissbruk)

Den detaljerade beskrivningen fokuserar barnen och kvinnans föräldraförmåga. Klienten konstrueras som otillräcklig mor genom upprepande betoning på att maken får ta över huvudansvaret för barnen. Det är svårt att tänka sig samma citat om det byttes plats på könen. Man kan också fråga sig om det var ett problem *i sig* att maken tog hand om inskolningen? Ligger en jämställdhetstanke inbakad i resonemanget? Eller kanske vi snarare ska läsa

resonemanget som att det är kvinnor som *förväntas* ha huvudansvar för barn. Detta leder till att klienten skuldbeläggs när hon inte lever upp till förväntningarna, exempelvis genom betonande av problem med inskolning på dagis som direkt konsekvens av hennes missbruk. Den missbrukande kvinnan passar således inte in i diskursen om kvinnlighet kopplat till hem och familj (Thörn 2004). Kanske viktigare just i detta sammanhang är att bilden av kvinnors ställning i familjen här används som redskap för att motivera behandling mot missbruk. Det innebär i förlängningen att både kontrollen över, och omsorgen om, kvinnors liv här framstår som större än kontrollen och omsorgen som utövas över mäns liv – motiverat av ansvar för hem och familj.

Följande beskrivning återfinns i en LVM-utredning:

[Klienten] är skild sedan [visst årtal]. Han har två barn...
[Klienten] har av och till haft kontakt med sin dotter, men kontakten har avtagit mycket beroende på att [klienten] missbrukar. [Klienten] har en syster. Både mamman och hans styvpappa är döda. [Klienten] har aldrig haft någon kontakt med sin biologiska pappa. (svenskfödd 56-årig man, hemlös och med alkoholmissbruk)

Till skillnad från utredningar gällande kvinnliga klienter med barn är de med manliga klienter kortfattade och enkla. I citatet konstateras att klienten har två barn och inget mer. Klientens egen far har varit frånvarande. Den manliga klienten ”kommer undan” på ett sätt som inte kvinna gör eftersom han *förväntas* vara frånvarande. Traditionella föreställningar om kön och föräldraskap reproduceras i form av kvinnor som ensamstående med huvudansvar för barnen och män som frånvarande (Johansson 2006).

I LVM-utredning från vuxenhet 1 går att läsa följande:

”Fruen har aldrig kontaktat socialtjänsten trots att [klienten] samtyckt till informationsutbyte.”

”Under förhållandet med nuvarande fruen fick hon sitt andra barn ihop med samma man som hon har det första barnet ihop med”

”ur ett barnperspektiv är det viktigt att [klienten] får den hjälp hon är i behov av för att kunna vara en god mor och en positiv förebild för sina barn.” (svenskfödd 42-årig kvinna med tablettmissbruk, egen hyreslägenhet)

Det första citatet beskriver något som *inte* har inträffat – fruen har *inte* kontaktat socialtjänsten avseende sin frus status – varför frågan om huruvida det är relevant att ta med i utredningen ställs. Nästa citat lyfter fram detaljer kring hur klientens barn blivit till (för nästan tjugo år sedan) vilket också väcker frågor om dess relevans för en (LVM-)utredning. Det sista citatet betonar barnperspektivet för kvinnans snart myndiga barn. Citaten rymmer stereotypa föreställningar om den goda modern och hennes betydelse för barnen som ovan redan argumenterats för. Detaljer med liten eller ingen relevans tas med vilket medför att klientens sexualitet framstår som avvikande och heteronormativitet konstrueras (Ambjörnsson 2006). Att få barn med en man samtidigt som du lever i en kärleksrelation med en kvinna bryter inte bara mot normer kring kön och sexualitet, där en feminin kvinna förväntas leva tillsammans med en maskulin man, utan också mot normer om hur goda mödrar förväntas bete sig. Att lyfta fram frånvaron av kontakt med socialtjänsten från klientens hustrus sida, fungerar skuldbeläggande, hon *borde* hört av sig.

Utifrån påståendet *LVM tas främst på unga män utifrån tungt missbruk medan det på unga kvinnor främst tas utifrån missbruk och destruktivt leverne* berättar Sofia i fokusgruppintervju 2 b om hur moderskap betonas i en händelse:

Sofia- Jag skulle nog tycka att man gör det. Det finns sådana skillnader. Både tror jag för min egen del och, eh... Jag kom att tänka på ett utskottsexempel. Jag fick kritik en gång i en utredning, vi skulle gå upp med en LVM-ansökan på en kvinna som hade barn och de tyckte att det var för lite barnperspektiv. Medans jag har gått upp med män eller killar som har barn där det inte står en rad, eller mer än att de har barn, och där det aldrig har ifrågasatts... Eh så gjorde jag likadant med en kvinna för jag tänkte att det är inte det det handlar om, men då lyftes det upp som en brist då att det var för lite fokus på barnen och hennes föräldraförmåga. Så... Ja, därefter har jag tänkt rätt mycket på det, att det... Man gör skillnad.

Jag ställer frågan vad de andra i gruppen tänker om detta men Sofia får inget gehör från de andra och diskussionen byter kort därefter spår. Knappa beskrivningar av barn och barnperspektiv i manliga klienters utredningar känns igen från det skriftliga materialet. Sofia uppmärksammar att skillnad görs mellan klienter och kön men får kritik när hon gör annorlunda. Ojämliga förhållanden råder mellan olika diskurser (Winther Jørgensen & Phillips 2000). Sofias utrymme är begränsat för vilka möjliga positioner hon kan inta, diskursen om exempelvis kvinnas betydelse för hem och familj reglerar vilka utsagor som kan accepteras som meningsfulla. Detta blir tydligt i och med den kritik som gavs när hon försökte göra motstånd mot den dominerande diskursen.

Den problematiska familjen

Detta spår har uppstått ur materialet, i båda stadsdelarna kom *den problematiska familjen* på tal utan att jag ställt särskilda frågor om familj. I analysen identifierar jag den dominerande diskursen som klienters familj som problematisk. Jag visar hur den problematiska familjen konstrueras på olika sätt beroende på vilka kategorier som är närvarande. Både utrikesfödda och svenskfödda klienters familjer framställs som problematiska men på olika sätt.

Nedan presenterar jag ett längre utdrag från en diskussion om familj som uppstår efter påståendet *det är stor skillnad i problematik beroende på hemlösa och eller missbrukande klienters etnicitet eller etniska bakgrund* i fokusgruppintervju 2 a:

Marika- Problematiken kan ju va liknande men det kan ju ta sig olika uttryck. Jag tänker på eh... Då tänker jag på vissa strulande ungdomar som kommer från kulturer där det är så att man har ett mer, eh, uttalat familjeperspektiv så va. När nån utav de häringa strulande ungdomarna kommer ut från sitt LVU hitan och ditan så till en träningslägenhet så har han andra strulande kusiner så va, fixar inte att säga nej till dessa kusiner och sätta gränsen därför att man har ett annat tänkande vad det gäller familjen. När de som har en lägenhet och det finns kusiner som inte har en lägenhet, spelar ingen roll vad socialtjänsten säger, då är de andra där. Och också det här hur andra eh kvinnofrid, missbruk hos mannen, strul hitan och ditan men är det så att eh hon skulle skicka ut gubben så har han ingenstans att ta vägen och liksom det går inte, familjen sätter sig till motstånd där. [...] Alltså den svenska kulturen, vi är ju extremt individualiserade, ser individen. Så att även om problematiken kanske medicinskt och så ser likadant ut så tror jag att den får olika uttryck beroende på vilket familjesystem och vilket kultursystem det handlar om och det är ju det vi sitter i, vi har våra hedersfamiljer. [...] Så att det är klart att etniciteten har, det kulturella har, har en betydelse för vad det finns för möjligheter. Ibland kan ett tätt familjenätverk vara positivt, ibland så kan det vara svårt för individen att förändras ur detta familjenätverk.

Marie- Det svenska sociala arvet är ju ungefär lika tungt att bära också.

Marika- Ja visst.

Marie- Som finns så.

Maja- Men jag håller precis med dig. Absolut.

Marie- Och sen, eh...

Jennifer- Hur är det, tänker du?

Marie- Jag tänker när generationer har varit beroende av socialtjänsten och det behöver ju inte bara vara

utifrån missbruk det kan ju vara liksom, ofta som det är, försörjningsstöd och så finns det tusen problematiker runt detta. Och det är fastrar och mostrar och kusiner och det är liksom flera generationer, och det är liksom, där jag fick höra, jag jobbade i [mellanstor svensk stad] ett år innan och där fick jag höra att man när man fyllde 18 då fick man i den familjen höra att nu får du en egen soc liksom det var liksom en stor grej. Då fick man ett eget ärende hos soc om man inte gick kvar i gymnasiet då, och det gjorde de inte heller så ofta.

Marika- Och det var liksom en positiv grej?

Marie- Jaja, det var liksom, nu får du en egen att gå till liksom. Ja... Och liksom, det är ju så jättetråkigt, att man ens tänker så, att man ens vet det när man är 18 år höll jag på att säga. Nämen och sen... Så det tror jag, det är ju ungefär lika tufft att bära tror jag.

Marika- Ja, fast det är olika.

Marie- Ja det är olika. Men liksom bryta sig ut ur det och kunna se en framtid. För det är ju det det handlar om i båda fallen. Eh... Egentligen tycker jag att det svåraste nästan är att jobba med de svenska familjerna för nästan finns det ganska mycket kraft, som du sa, de som kommer hit är de som har överlevt. Det finns oftast nå, det finns nån resurs långt där bak liksom som har gjort att man har tagit sig hit. Slakten eller familjen eller vad det är. Nå form av...

Marika- Nämen det är överlevnad.

Marie- Medans de här svenska familjerna kan va väldigt såhär håglösa och 'det är ingen idé', 'det är aldrig nåt bra för oss', liksom. Om de ens reflekterar över det. Eh... Så tycker jag, det kan va också sådär, när de har så starka nätverk, familjenätverk, och när de blir utslängda från det, jag har haft några romska familjer där det absolut inte är ok att ta någon form av, alltså va beroende av varken alkohol eller narkotika, framför allt inte narkotika, och man blir utslängd från hela systemet och får ingen hjälp till nånting (avbryts)

Marika- Då är man väldigt ensam.

Marie- Ja, då är man väldigt ensam. Jätteensam. Liksom där allt är uppbyggt kring att ha sin familj liksom, eller sin klan eller släkt eller vad det heter.

Familjen beskrivs som ett problem för klienter med annan etnisk tillhörighet än svensk. Beskrivningar av strulande kusiner som förstör verkar uteslutande för alternativa berättelser, om klienterna varit svenskfödda kanske det varit strulande kompisar som hängt i lägenheten? Familjesystemet sägs försvåra för kvinnor att separera från sina våldverkande män, som om svenskfödda kvinnor skulle vara bättre på detta eller ha det enklare att sparka ut sina män i samma situation. Den svenska kulturen sägs vara extremt individualiserad och i ljuset av det framstår invandrarfamiljen som oförmögen att se individen. Ibland kan ett tätt familjenätverk vara positivt, ibland svårt att bryta sig loss från, detta torde väl gälla för alla familjer? Genom att kategorisera invandrarfamiljen som problematisk, exempelvis som "hedersfamilj", konstrueras etnicitet och den svenska familjen framstår som oproblematiserad. Att påtala skillnader innebär att upprätthålla skillnader mellan Vi/Väst och De/Öst (Hall 1995; 1999, Wikström 2009). På liknande sätt som klienter görs till *de Andra* (Mattsson 2010) menar jag att invandrarklienters familjer här konstrueras som *den Andra familjen*. Den svenskfödda familjen fungerar som norm och den Andra familjen som avvikande och problematisk för klienterna. Marika tydliggör inte var den Andra familjen kommer från, det räcker med att den inte är svensk (och västerländsk).

Bilden av den hemlösa och/eller missbrukande klientens problematiska familj är inte entydig. Maria ger en bild av den svenskfödda familjen som problematisk och håglös med generationer av fattigdom och många problem knutet till det. Etnicitet och klass samspelar i konstruktionen av klienter och svenskfödda familjer beskrivs plötsligt som *värre* att jobba med än invandrarfamiljer. Detta utgör ett tydligt exempel på att starka inskrivningar som kön, etnicitet och klass förringar nyanser och olikhet inom respektive gruppering till förmån för beskrivning av skillnader mellan grupper (Hall 1995; 1999). I ljuset av den håglösa svenskfödda familjen framställs den Andra familjen nu som en styrka, som överlevare eftersom de kämpat för att komma till Sverige. Skillnader upprätthålls samtidigt som båda alternativa familjebilderna konstruerar klienters familjer som problematiska. Beskrivningen av den Andra familjen som kollektivistisk medför att om klienter bryter sig loss, eller blir utkastad från familjen, som i exemplet med den romska familjen, framställs de som väldigt

ensamma. Oavsett hur klienter förhåller sig till sin familj- konstrueras den alltså som problematisk, men problematisk på olika sätt beroende på etnisk tillhörighet.

Bilden av den håglösa svenskfödda familjen återkommer i skriftlig form i flera fall från båda vuxenheterna där missbruk, separationer, våld, psykisk ohälsa med mera lyfts fram i svenskfödda familjers bakgrund. Detta exemplifieras i en utredning från vuxenhet 2 gällande en ansökan om ansvarsförbindelse:

”[Klientens] uppväxt är präglad av separationer och dysfunktionella familjemönster. En familjehemsplacering skulle kunna ge förutsättningar för [klienten] att knyta an och på så sätt reparera sin bakgrund.”

”[Klienten] växte de första åren upp i en familj där både modern och fadern hade alkoholproblem. Hennes föräldrar separerade när hon var 2-3 år gammal och [klienten] bodde ensam med sin moder till dess hon var 6 år gammal, då modern träffade en man som misshandlade [klienten] både fysiskt och psykiskt.”

”... [klienten] hade mycket kontakt med modern men den beskrivs som konfliktfylld då modern var psykiskt svag.”

”[Klientens] uppväxt präglas av separationer och dysfunktionalitet. Hon har genom sin uppväxt ej fått med sig nödvändiga redskap för att hantera sig själv i samhället.” (svenskfödd 27-årig kvinna, hemlös och med narkotikamissbruk)

Också i vuxenhet 1 återkommer bilden av den håglösa svenska familjen. LVM-utredningen fokuserar genomgående på klientens problematiska familj och vad den betytt för honom under barndomen:

”[Klienten] har fortfarande kontakt med sina fosterföräldrar. Han ser de som sin mamma och pappa. [Klienten] har endast sporadisk kontakt med sin biologiska mamma och hans pappa dog [visst årtal]. [Klienten] har även en äldre syster som också varit fosterhemsplacerad hos [fosterhemsföräldrarna] [...] Båda [klientens] föräldrar missbrukade narkotika när [klienten] växte upp. Första gången [klienten] själv kom i kontakt med droger var när han var placerad på [institution] i 13-årsåldern.” (svenskfödd 30-årig man, hemlös och med narkotikamissbruk)

Citaten speglar hur kön, klass och etnicitet interagerar i konstruktion av klienter.

Beskrivningarna känns igen från diskussionen ovan om den svenskfödda håglösa familjen där begrepp som exempelvis *separationer*, *dysfunktionalitet*, *alkoholproblem* samt *fysisk och psykisk misshandel* medverkar till att reproducera bilden av familjen som problematisk. Också bilden av *den Andra familjen* återfinns i en utredning gällande fortsatt skyddat stödboende:

”[Klienten] bedöms fortfarande vara i behov av skydd samt hjälp med att utveckla sitt säkerhetstänkande gentemot familjen. Hon behöver fortsatt stöd att bearbeta trauma samt växa i sin förmåga till socialt samspel och sociala sammanhang. [Klienten] behöver även fortsatt vägledning ut i vuxenlivet.” (utlandsfödd 18-årig kvinna, så kallat ’hedersärende’)

Genom att lyfta fram att klienten behöver utveckla sitt säkerhetstänkande gentemot familjen kategoriseras den Andra familjen som problematisk och farlig (Wikström 2009). Tonen i utredningen är nästan lite mästrande, klienten behöver *hjälp* att utveckla, behöver *växa* i sin förmåga samt behöver *vägledning* ut i vuxenlivet. Klienten framstår som hjälplös och outvecklad och implicit skuldbeläggs den Andra familjen som framstår som otillräcklig för klienten som, genom (svensk) vägledning, behöver fostras in i det svenska samhället.

En alternativ bild av familjen växer fram i vuxenhet 1 i utredning gällande ansökan om behandling:

”[Klienten] har tre nära vänner som är drogfria och nyktra.”

”[Klienten] lever ihop med sin sambo i en bostadsrättslägenhet. Sambon har inga missbruksproblem eller andra problem. Paret har en hund. De har inga barn i dagsläget och väntar inte barn.” (svenskfödd 29-årig man med bostadsrättslägenhet, narkotikamissbruk)

Begreppet bostadsrättslägenhet fungerar som en klassmarkör och positionerar klienten som tillhörande medelklass. Utredningen är kort och redogörande utan många detaljer, vilket enligt mig innebär att kön konstrueras (Butler 1993; 1999). Citaten präglas av heteronormativa förväntningar, där barn ses som en förutsättning (Ambjörnsson 2006). Barnen skrivs till och med in i utredningen även om det inte (ännu) är aktuellt. Beskrivningen av klientens sambo som *utan missbruksproblem eller andra problem* rymmer föreställningar om familjer från medelklass som mer problemfria än de med lägre klassposition (jämfört med bilden av den svenska håglösa familjen). Familjebilden framträder således här på ett annorlunda, mer positivt sätt. Flera beskrivningar som dessa återkommer i utredningar gällande klienter med högre klassposition från vuxenhet 1. Under fokusgruppintervjuerna blir det ännu tydligare hur klass spelar roll för konstruktionen av klienter och deras familjer. Efter påstående *det är stor skillnad i problematik utifrån hemlösa och/eller missbrukande klienters klassbakgrund* uppstår följande diskussion:

[...] Elisabet- Men jag tror det är, naturligtvis är det ju också bundet till vilket område du jobbar i.
Frida- Vilket område?

Elisabet- Du, du, jag menar som [område inom stadsdelen]... Det, det är ju ett så att säga förmöget område. Däremot finns det mycket alkoholism där. Men man har ju pengar att kunna hantera det privat till stor del. Och när inte det fungerar så har det hamnat på vårt bord.

[...]

Elisabet- Mm. Ofta klarar, jag menar familjen ställer upp och det finns ekonomi att kunna bo och kunna äta och det gör att de far inte lika illa alltså rent fysiskt i sitt missbruk. Men däremot tar det mycket mycket längre tid innan det kommer fram eftersom det har, finns, möjligheter att dölja det på ett annat sätt.

[...]

Erik- En kortare... Vi har, när jag jobbade i [tidigare stadsdel] så hade vi folk från [område inom stadsdelen] och så också. Det, det var ju inte så ofta men där fanns det ju ofta kvar, en familj fanns kvar och det finns nån typ av försörjning och ofta fanns det ett arbete i nån form så där alltså. Det blir, det blir mer en affärsöverenskommelse man gör. Man förhandlar fram nånting och sen så tackar man så mycket för gott samarbete. Medan de andra, det blir mer långdraget, det blir mer psykosocialt stöd som behövs, det här med att de ska...

Elisabet- För mig har det mest vart de här kvinnorna och då har ju anhöriga varit på, så det har ju varit väldigt aktiva ärenden. Därför att det syns ju inte alltid på utsidan för att de kamouflerar sig. Snygga kläder, välskötta och så. Så är det ju jättetrasigt egentligen av missbruket. Så ringer barnen och undrar var mamman är och till slut 'vi fick åka in med henne' och 'Nu måste ni göra nåt, ni måste göra nåt' lite så.

[...] Elisabet- Men det, nu har ju den, så att säga, jag ska inte säga baksidan för det är ju väldigt bra att det finns ett kontaktnät. Men ofta är det de som ligger på.

I diskussionen ovan beskrivs familjen både som ett stöd och som ett problem för (medelklass)klienterna. Familjen beskrivs i positivt ordalag, dels genom att lyfta fram ekonomiska förutsättningar och dels genom att beskriva de som stödjande. Exakt på vilket sätt familjen ställer upp för klienterna uttalas dock inte. Tystnaden sätter fingret på det svåråtkomliga, det är genom beskrivningar av det avvikande vi förstår vad det normala är (Wikström 2009)- i detta fall svenskfödda familjer från medelklassen. En alternativ, mer problematisk, bild av familjen med medelklassposition är den Elisabet beskriver som hjälper till att dölja missbruket vilket medför att det hinner gå långt innan socialtjänsten inkopplas. Familjen beskrivs också som jobbig genom att den ligger på och pressar socialsekreterarna.

Olika alternativa konstruktioner av klass relaterat familj pågår således parallellt i konstruktion av klienter.

Elisabet och Erik knyter en viss typ av, förmåga och sätt att hantera samt i vilken grad klienter far illa av missbruket till ett specifikt område. En lokal dimension spelar roll för hur konstruktionen av klass går till (jmf Scourfield 2006). Framförallt i fokusgruppintervju 1 men även till viss del i fokusgruppintervju 2 a och b har olika lokala dimensioner lyfts fram som betydelsefulla för klienters villkor. Erik beskriver kontakten med (manliga) klienter från ett specifikt område med begrepp som förhandling, samarbete, överenskommelse. Orden som används präglas av affärsmässighet vilket jag kopplar till konstruktion av maskulinitet (Butler 1993; 1997). Att det är just manliga klienter Erik talar om förstärks i och med Elisabets kommentar till Erik där hon lyfter fram kontakter med kvinnliga klienter med liknande klassposition. Här samspelar således lokalitet, kön och klass i konstruktion av manliga klienter med medelklassposition från ett specifikt område som avviker från andra män utan missbruk.

Sammanfattning och diskussion

Inom temaområdet Familj har två olika spår lyfts fram och analyserats; *föräldraskap* och *den problematiska familjen*. När det kommer till föräldraskap identifieras tre olika diskurser som kvinnliga klienter som otillräckliga mödrar, kvinnliga klienter som längtar efter sina omhändertagna barn och manliga klienter som frånvarande fäder. Intressant är att den reflexivitet som tidigare uppfattats hos intervjupersonerna står tillbaka när föräldraskap kommer på tal, starka föreställningar om kvinnor som omvårdande och män som frånvarande filtrerar språket. Thörn (2004) menar att det finns en dominerande samhällelig diskurs där kvinnan får sin betydelse relaterat familj och hem. Kopplat till mitt material blir det tydligt att detta skapar starka känslor hos intervjupersonerna. Eftersom den hemlösa och/eller missbrukande klienten inte kopplas samman med familj och hem (och barn) blir det tabubelagt att tala med kvinnliga klienter om deras barn. Med manliga klienter är det inget problem eftersom kön och sexualitet inte laddas och får sin betydelse på motsvarande vis relaterat familjen (Butler 1993; 1999). Krispunkter uppstår när den dominerande och traditionella diskursen om kvinnor och barn krockar med en mer reflexiv diskurs som ifrågasätter den tidigare. De tre identifierade diskurserna rymms inom och upprätthåller en dominerande samhällelig diskurs om föräldraskap som en kvinnodomän där kvinnor konstrueras som huvudansvariga för omvårdnad av barnen och männen som frånvarande (Johansson 2006).

Både kvinnliga och manliga klienter konstrueras som avviker genom diskurserna kvinnor som otillräckliga mödrar och män som frånvarande fäder. Den hemlösa och/eller missbrukande kvinnan skuldbeläggs och blir dubbelt avviker eftersom hon kopplas samman med omhändertagande och omvårdande om barn (dominerande diskurs). Heteronormativa föreställningar om familj och föräldraskap gör att den homosexuella familjen konstrueras som avviker och skuldbeläggs (Ambjörnsson 2006). Försök till motstånd mot dominerande diskurser kring kvinnor och mäns föräldraskap sker när Sofia skriver en utredning på ett alternativt sätt. Det blir tydligt att hennes motstånd i sin tur genererar motstånd i form av kritik från högre nivå samt tystnad bland kollegor under fokusgruppintervjun.

Den dominerande diskursen kring klienter med hemlöshets- och/eller missbruksproblematik och familj identifieras till *familjen som problematisk*. Jag har visat hur kategorierna kön, sexualitet, klass och etnicitet samspelar på olika sätt i konstruktioner av klienter och deras

familjer som avvikande och problematiska. I både tal och skrift konstrueras invandrarklienters familjer som olika svenskfödda klienters familjer. Vad jag väljer att kalla *Den Andra familjen* beskrivs främst som problematisk men också som en styrka, vilket synliggör komplexiteten och variationerna inom diskursen. Även den håglösa svenskfödda familjen konstrueras som problematisk för klienterna. Klass framträder också tydligt i skapandet av medelklassklienters familjer som beskrivs i något positivare ordalag, främst vad gäller ekonomiska resurser i form av försörjning och boende. Klasspositioner knyts också till lokalitet och ett särskilt sätt att vara.

Sexualitet som brännbart(?) ämne

Min upplevelse är att hemlösa och/eller missbrukande kvinnor på ett oproblematiserat sätt genomgående beskrivs som sexuellt utsatta, vilket också har stöd från forskningen (Holmberg 2000; Överlien 2006; Thörn 2004; Mattsson 2005). Sexualitet verkar dock inte närvara på motsvarande sätt i talet om manliga klienter vilket gjort mig intresserad av vilka fler maktrelationer som är närvarande i tal om klienter relaterat sexualitet. Under temat identifieras den dominerande diskursen som hemlösa och/eller missbrukande kvinnor som offer och män som förövare. Länkade diskurser är den kvinnliga klienten som prostituerad och homosexualitet bland klienter som något problematiskt.

Efter påståendet *hemlösa och/eller missbrukande kvinnor lever oftare i en mer utsatt situation än män* diskuteras följande i fokusgruppintervju 2 a:

Mona- Ooh ja. Ooh ja. Absolut. Så är det. Det är min absoluta uppfattning. De är utsatta eh ju till och med inom kommunens egna verksamheter.

Jennifer- Mm.

Mona- Jag hade två kvinnor, väldigt tunga klienter om man nu får använda ett sånt uttryck, väldigt omfattande svår problematik som blev utsatta för sexuella övergrepp i sina boenden. Och det hände så där först den ena och sen strax efter den andre så det hände liksom samtidigt. Jag var på [kvinnoboendet] bland annat och pratade. Nae jag upplever att de har en extrem utsatthet alltså.

Jennifer- Mm.

Mona- Både, inte bara sexuellt utan också liksom. Det är mycket fysisk misshandel många av dem råkar ut för. Ja.

Jennifer- Håller ni andra med?

Flera- Jaa. Absolut.

Mona lyfter fram sexuella övergrepp och fysisk misshandel som exempel på kvinnors utsatta situation och får medhåll av de övriga intervjupersonerna (jmf Mattsson 2005). Även hemlösa kvinnor konstrueras som sexuellt utsatta som behöver stöd att komma från skadliga relationer till män (Thörn 2004). Den ena kvinnan som nämns har utsatts för sexuella övergrepp på ett *kvinnoboende*. Då män är portförbjudna får antas att hon utsatts av en annan kvinna. Detta problematiseras dock inte av varken Mona eller någon annan i gruppen, föreställningar om män som förövare och kvinnor som offer är starka i socialt arbete (Thörn 2004; Mattsson 2005; Scourfield 2001) liksom föreställningar om heteronormativitet (Ambjörnsson 2006). Diskussionen fortsätter och intervjupersonerna kommer in på könsblandade behandlingshem och boenden:

Mona- Det är klart att det blir trevligt, det blir dynamiskt i en grupp med både män och kvinnor under förutsättning att det är personer som kan förhålla sig till varandra. Men jag tänker att har man levt som kvinna i ett väldigt tungt missbruk och blivit både, kanske varit tvungen att prostituera sig och eh sälja sin kropp till bekanta så att säga för att få droger och så vidare eh då har man en ganska lång väg att gå när det handlar om att bygga upp sig själv också och sin egen... synen på, bilden av sig själv. Det är inte så enkelt att lyfta in en kvinna som har den problematiken i ett blandat behandlingshem.

Maud- Nej.

Mona- Ja risken är stor att de blir fortsatt utsatta.

Marie- Så tycker jag att det, det, det, jag vet inte om det stämmer men min uppfattning är att kvinnor, det går mycket, mycket längre innan de söker någon hjälp än vad männen gör. Att de är så nedgångna när de väl kommer hit på något sätt, mm. Eh det är bara en känsla så att det är så mycket skuld och skam inblandad i deras missbruk och prostitution om det finns det som det oftast finns då. Eh det är oerhört svårarbetat.

Maja- Mm, mångfacetterat.

Marie- Ja och svårt att prata om svårt att få upp till ytan och ja...

Tal om blandningen mellan kvinnor och män som en ”trevlig dynamik” på behandlingshem innebär en syn på kön som olika och komplementära. Mattsson (2005) visar i sin studie att synen på kön som komplementära där kvinnor och män tillskrivs olika egenskaper innebär att de begränsas i handlingsutrymme. Att ”förhålla sig till varandra” som Mona säger förstås som att så länge inte sexuella situationer uppstår mellan kvinnor och män så är det bra, kön och sexualitet konstrueras (Butler 1993; 1999). Implicit förstår vi att klienterna inte förväntas kunna förhålla sig till varandra. Den hemlösa och/eller missbrukande kvinnliga klienten förutses sälja sig till män varför *hon* blir ett problem i blandade behandlingshem. Hennes agerande leder till att hon blir fortsatt utsatt (av män) och hon skuldbeläggs för det. Mäns ansvar problematiseras inte och de konstrueras som översexuella (jmf Mattsson 2005). Kvinnliga klienter förutsätts prostituera sig vilket även Thörn (2004) visar i sin avhandling, hemlösa kvinnor konstrueras som prostituerade och sexuellt utmanande. Holmberg (2000) visar i sin studie hur detta innebär att socialsekreterarnas normalitet bekräftas. Kvinnors sexualitet sägs vara mångfacetterad och svår att prata om. I det ligger en motsättning då talet om kvinnors sexualitet sker genomgående i hela materialet, ledigt och utan större problem. Kvinnor framställs som sexuellt utsatta, både i nutid och under barndomen, som prostituerade och som promiskuösa. Kvinnorna i Thörns studie reagerar mycket starkt på bilden av dem som prostituerade, som de ständigt behövde kämpa mot. Det medförde att de kände sig smutsiga och nedvärderade, att bli bemött som ett offer innebar att personen kände sig som ett offer (Thörn 2004).

Kvinnor som genom missbruk *utsätter sig* och utnyttjas är återkommande och genomgående i socialsekreterarnas tal om kvinnliga klienter. Detta reproducerande av föreställningar om kvinnors utsatthet är djupt problematisk eftersom förövarnas roll aldrig problematiseras. Jag menar att det är skillnad på att vara utsatt och att utsätta sig. Begreppet *utsätter sig* är flitigt förekommande i socialsekreterarnas språk, både under fokusgruppintervjuerna och i utredningarna. Begreppet kan sägas vara institutionaliserat i den bemärkelse att det återfinns i lagtexten i LVM (jmf Järvinen & Mik-Meyer red. 2003). I det sammanhanget är det kopplat till en snäv och specifik kontext. Begreppet *utsätter sig* återkommer dock i nästan alla sammanhang i språket om kvinnliga klienter och deras sexualitet. Kvinnliga klienter konstrueras som avvikande, och användandet av begreppet verkar skuldbeläggande genom den ensidiga fokuseringen och anspelandet på deras eget agerande. Thörn (2004) argumenterar för att kvinnor konstrueras som passiva offer för mäns sexuella våld. Jag menar att bruket av begreppet *utsätter sig* anspelar på att kvinnorna själva genom sitt agerande (aktivt) väljer att bli utsatta vilket fungerar mycket skuldbeläggande.

I fokusgruppintervju 1 diskuteras följande efter påståendet *jag tycker det är svårt att prata om sex och sexualitet med mina klienter*:

Elin- Ja alltså, ja det tycker jag. Det beror på i vilket sammanhang. Eller när, när pratar man om sex med sin klient liksom?

[...]

Erik- När?

Edvard- Det finns ju vissa lägen, kanske inte nu i den här gruppen men när jag jobbade med allt ute i [annan stadsdel] där det var mera yngre, fram för allt yngre tjejer runt nitton, tjugo och som missbrukade, misskötte sig och så hamnade de i nån situation. Där blev det ju mer naturligt utifrån att de utsatte sig för att vara i olika grupperingar där de blev utnyttjade.

[...]

Elisabet- I vilket sammanhang? Går man till socialkontoret och pratar om sitt sexliv, eller vad? Alltså jag jag kan inte riktigt se...

Eva- Fast vi berör ju alla andra livsområden i våra utredningar å andra sidan.

[...]

Elisabet- Privat sfär... som ändå folk får behålla och ta upp om de känner att det är ett problem. Det är för privat tycker jag för och, att en myndighet ska va där och gräva, jag... Jag kan inte riktigt se anledningen.
Frida- Nej.

Elisabet- Inte att initiativet ska komma ifrån oss.

Elin- Där går man ju lite på fördomar också då tänker jag, att en nittonårig tjej som har ett avancerat amfetaminmissbruk eller ett heroinmissbruk.

Edvard- Mm.

Elin- Som inte har nån inkomst och som bor lite överallt, kan man ju anta att den personen säljer nånting. Och det kan vara sin egen kropp, eh, men man antar inte det när det gäller en kille och det har ju, det var ju nån studie ganska nyss som visade att det är *mer* killar som säljer, säljer sex än tjejer.

Flera- Mm.

I diskussionen tycker Elin och flera andra att ämnet är för privat och ifrågasätter varför sex och sexualitet bör pratas om med klienter. Att det är för privat verkar dock inte gälla för exempelvis sexuellt utnyttjande kvinnor som Edvard lyfter fram som exempel. Tal om kvinnors sexualitet är genomgående i alla fokusgruppintervjuer, mäns sexualitet råder tystnad om. Även här görs alltså skillnad mellan kvinnor och män vilket medför att kön och sexualitet konstrueras (Butler 1993; 1999). Alternativa sätt att tala om sexualitet lyfts fram av Edvard men också av Eva som menar att det är ett livsområde bland andra som annars pratas om med klienter. Elin ändrar så småningom uppfattning och säger att hon borde öppna upp mer för att prata om sexualitet. Det blir här tydligt hur intervjupersonerna i relation till varandra talar om och gemensamt konstruerar klienter.

Sören från fokusgruppintervju 2 b uttrycker att han aldrig pratar med kvinnor om sexualitet men att han kan göra det med män:

Jennifer- Hur kommer det sig att du, att du inte pratar med kvinnor om (avbryts)

Sören- Jaa, det skulle bli för nära inpå på nåt sätt. Ja, ni förstår eller? (tittar på de andra) (många skrattar)

Sören- Nej men det liksom, jag sitter inte och... Det skulle jag inte göra alltså. Så, i den rollen jag har. Det skulle bli för nära inpå, alltså kvinna, man så här va. Det, jag, jag skulle inte göra det. Prostitution va, där, kan jag prata väldigt formellt. Eller formellt...

Sörens egen könstillhörighet lyfts in som en viktig aspekt i samtalet med kvinnliga klienter. Resonemanget förutsätter en eventuell laddning mellan könen på grund av förgivettagen heterosexualitet (Butler 1993; 1999) och heteronormativitet reproduceras och synes starkare än den professionella rollen inom vilket samtalet skulle ta plats (Ambjörnsson 2006). Även här finns en motstridighet i talet om sexualitet eftersom prostitution inte lyfts fram som något problematiskt att tala om.

I en LVM-utredning från vuxenhet 2 närmas området prostitution implicit:

”På grund av sitt missbruk vistas hon inte alltid i hemmet, då hon dels skäms inför modern och dels för att hon ofta bor hos olika pojkvänner och bekanta. Pojkvännerna är själva aktiva i missbruk.”

”[Klientens] beteende utsätter henne för både smittorisker, riskfyllda situationer samt beteende som leder till fördjupad självförakt.”

”Hon tycker det skulle vara positivt att få komma till ett behandlingshem en bit från Göteborg, och en fördel skulle vara om det fanns en behandlingsdel enbart för kvinnor.”

[Klienten] uppfattas dessutom ha destruktiva relationer med personer på hemmaplan som håller henne tillbaka. [Klienten] har på grund av sitt dagliga missbruk förlorat förmågan att upprätthålla en normal livsföring och lever idag mycket marginaliserat.” (svenskfödd 38-årig kvinna, hemlös och med narkotikamissbruk)

Detta är den enda utredningen i materialet som antyder prostitution vilket är intressant i förhållande till socialsekreterarnas genomgående tal om kvinnliga klienter som prostituerade. Språket i materialet skiljer sig mellan tal och skrift och här framkommer det tydligt hur mer vaktat språket är i utredningarna. Genom att inte skriva rakt ut att klienten säljer sex väcker frågor om huruvida säker socialsekreteraren är på att det verkligen sker, vilket belyser att det är just föreställningar om att kvinnliga klienter prostituerar sig och inte ”fakta” som kan sättas på pränt i en utredning. Klienten konstrueras som ett offer och ”pojkvännerna” som förövare (jmf Thörn 2004; Mattsson 2005). Att hennes beteende utsätter henne för smittorisker avslöjar föreställningar om att hon inte skyddar sig. Begreppet självförakt bygger på föreställningar om säljande av sin kropp som något tabu och mycket skamligt (Rubin 2007). En fördel skulle vara att klienten kommer till en kvinnoavdelning vilket anspelar på risker om fortsatt prostitution på könsblandad avdelning, heterosexualitet förutsätts således (Ambjörnsson 2006). Det framkommer inte om kvinnan tillfrågats hur hon ser på sin situation, ifall hon säljer sex, om hon i så fall skyddar sig och om hon föraktar sig själv.

I diskussionen som följer på påståendet *hemlösa och/eller missbrukande kvinnor behöver i större utsträckning än män att lära sig att umgås med personer av samma kön* menar intervjupersonerna i fokusgruppintervju 1 att det kan vara problematiskt med könsblandade boenden och behandlingshem på grund av *spelet* mellan kvinnor och män. Kvinnor förutses också spela ett spel med män i personalen:

Elin- Men sen har vi ju de lesbiska kvinnorna också tänker jag. Som eh, där det blir problem med kvinnor, alltså bo på ett kvinnoboende.

Frida- Mm.

Elin- För att ta ett sånt exempel.

Edvard- Ah, just det, men hon har en manlig.

Elin- Hon har en manlig kontaktperson.

Edvard- Ja, det stämmer.

Frida- Mm.

Elin- Eh, men det blev ju väldigt mycket i den gruppen när det bara var kvinnor.

Edvard- Mm.

Elin- Så där är ju spelet, det kan ju va även om det inte är en man och en kvinna.

[...]

Jennifer- på vilket sätt blev det spel? Eller hur, på vilket, hur yttrade det sig?

Elin- Jag fick ju bara höra historien, men eh, att den här kvinnan blev tillsammans med en annan kvinna på ett LVM-boende då, eller ett LVM-hem.

Edvard- Ganska fort.

Elin- Ja, ganska fort. Och de, de blev väldigt tajta och de, ja såklart för de var ju ihop. Och de hade väl en hel del hemligheter ihop och de åkte iväg och drack och liksom avvek och de hade ju samma problematik så att på det sättet går det ju inte att undvika... Det var det jag tänkte på bara att man kan ju faktiskt också vara lesbisk och bo med kvinnor och då blir det ju ändå samma sak som om det hade vart en man... Ja.

Frida- Mm.

Erik- Det är ju ingenting man frågar heller.

Elin- Nej.

[...]

Elin- Men samtidigt så hade ju den här kvinnan blivit utnyttjad av män.

Edvard- Ja precis.

Elin- Ändå i sitt missbruk. Så att det var ju ändå bra för henne att komma ifrån den världen.

Frida och Edvard- Mm.

Spelet mellan kvinnor och män bygger på föreställningar om heteronormativitet tillsammans med att kön och sexualitet konstrueras (Butler 1993; 1999; Ambjörnsson 2006). Talet om *spel* känns igen från Thörn (2004) och Mattsson (2005), förväntningar på manlig personal och kvinnliga klienter innebär ett (sexuellt) laddat möte. Att spel mellan homosexuella personer

även kan förekomma på könsblandade behandlingshem eller boenden förutsätts inte. När homosexualitet lyfts fram görs det som ett problem. Att klienten har en manlig kontaktperson på boendet tycks neutralisera situationen något (dvs. hon kan inte spela spel med honom). Samtidigt uppstår en osäkerhet i hur detta ska betraktas, det nämns att hon har blivit utnyttjad av män, och till slut slås fast att det är ”den världen” som hon behöver komma bort ifrån. Om det är en värld befolkad av män eller av missbrukande män och/eller individer framgår inte. Erik lyfter fram att det inte frågas efter klienters sexuella orientering, tydligt är likväl hur förväntningar på heterosexualitet genomsyrar talet om klienterna. Att kvinnan blivit utnyttjad av män reproducerar föreställningar om män som förövare (Thörn 2004; Mattsson 2005). Genom att hänvisa till att klienten blivit sexuellt utnyttjad i sitt missbruk skapas skillnad mellan kvinnor som missbrukar och kvinnor som inte missbrukar. Intervjupersonerna konstruerar den missbrukande kvinnan som både offer för sexuella övergrepp och som avvikande andra kvinnor utan liknande problematik (Holmberg 2000; Thörn 2004; Mattsson 2005).

I fokusgruppintervju 2 a kommer följande på tal i den diskussionen efter påståendet *det är lätt att prata om sexualitet med hemlösa och eller missbrukande klienter*: Marika berättar om, vad hon kallar, en hedersflicka och hennes oro för att flickan skulle vara gravid. Klienten själv menade att hon inte kunde vara det för att hon fortfarande är flicka och blir kvinna först när hon gifter sig.

Marika- Alltså vi fattade inte vad det var som fattas den här flickan. Det här med eh... hennes uppfattning, nånting är ju... nånting är ju inte som det ska. Men där får ju socialtjänsten gå in och ha sexundervisning alltså, hur funkar kroppen rent faktiskt praktiskt, vad hur uppstår en graviditet så va. Men det blir väldigt kliniskt så i det också. Så den nivån tror jag inte är så svår egentligen när jag nu medvetandegörs om vad jag faktiskt gjort nu när ni brutit igenom mina försvar här (skratt).

Maja- Nej men jag tänker ju också precis som du säger, det här kliniska det är ju lättare så att gå in i. Men jag tänker det [annan kollega] och jag var med om. Eh, vi träffade ju en kvinna med heders så... Som sa då att ja men det är ingen fara, jag är oskuld för att jag har bara analsex med män. Där har man ju lite annat att jobba med tänker jag. Hur hon ser på sig själv, sin egen kropp och så... Eh, och det är ju kanske inte så jättemycket våran uppgift som handläggare att gå in i sådana diskussioner utan just precis som du sa förut att man får ju liksom rigga det lite utanför mer på ett behandlande forum så, jobba med personen.

Marika- För det har jag hört också.

Klienten har sagt att hon inte kan vara gravid. Hon förutsätts ändå vara sexuellt aktiv och att inte förstå hur en graviditet uppstår, varför hon får sexualundervisning av sin socialsekreterare som här intar en fostrande position i relation till klienten. I detta sammanhang tycks det inte heller som ett problem att tala om sexualitet. Förlorad oskuld eller misstanke om förlorad oskuld ses som våldsutlösande i kunskapsbildningen kring hedersrelaterat våld (Wikström 2011). Eftersom klienten är så kallad ”hedersflicka” förutsätts hon vara sexuellt aktiv (med förlorad oskuld) vilket ses som något problematiskt. Maja berättar om ett annat ”hedersärende” hon reagerat på. Hon uttrycker att det behövs jobbas med klienten eftersom hon uppger sig praktisera analsex istället för vaginalsex. Uttalandet är starkt normativt och rymmer föreställningar om hur sex bör ske i praktiken (Rubin 2007). Analsex ses som något problematiskt och något som bör arbetas med. Detta innebär ett upprätthållande av heterosexualitet som det mest naturliga och åtråvärda sättet att leva och heteronormativitet konstrueras (Ambjörnsson 2006). Tydligt är hur etnicitet konstrueras och gör klienter med annan etnisk tillhörighet än svensk till avvikande andra klienter. Kopplat till Mattssons (2010) argumentation om hur tal om klienter görs de till de Andra, blir i detta sammanhang ”hedersklienterna” dubbelt avvikande. De är inte bara de Andra som klienter, utan konstrueras genom kategorierna kön, sexualitet och etnicitet som dubbelt avvikande de Andra.

I fokusgruppintervju 1 lyfts homosexualitet fram som något problematiskt när Erik berättar om en klient han tidigare haft kontakt med:

Erik- Men jag hade en kille, det kommer jag ihåg nu faktiskt, men det är enda gången jag pratat, men det var inte helt lätt. Men, för det var ganska tydligt att han var homosexuell, en ung kille och han skulle åka till nåt utredningshem där unga killar var. Så, så på nåt sätt så kände jag att jag var tvungen och börja prata med honom om det. För det var liksom, det var ett sånt där utredningshem som många, som kriminalvården använder mycket. Mycket av de här, som nån utsluss och sånt där och inte helt lätt miljö kanske och komma i. Eh, han var väldigt feminin på sitt sätt så det gick liksom, sen kanske han, kanske han var bisexuell eller nåt sånt där men. Det var inte helt lätt, men han var inte sådär jätteintresserad av att prata om det också men han förstod ju på nåt sätt att jag, att det kunde vara ett problem och sånt där va.

Edvard- Men det (avbryts)

Erik- Då pratade vi om, det var inte direkt. Jag frågade honom inte rakt ur liksom ”tror du att det är nåt problem på grund av din sexuella läggning?”. Men det var ju bara ett antagande också från min sida i och för sig.

Elin- Men han sålde sex? Eller det visste du inte eller?

Erik- Jo, men det framkom väl där på nåt sätt sånt där så att jag hade väl en sån misstanke sånt där så jag försökte ju närma mig det så då va.

Erik säger att det var tydligt att klienten var homo- eller bisexuell och hänvisar till att han var feminin. Enligt heterosexuella matrisen konstrueras kön och sexualitet som att feminina kvinnor ska attrahera maskulina män och tvärtom (Butler 1993; 1999). Att klienten upplevs som feminin skapar osäkerhet kring hans sexuella orientering och han passerar som homosexuell. Homosexualitet lyfts fram som ett problem (Ambjörnsson 2006) och klienten kan råka illa ut av kriminella (heterosexuella) klienter på boendet och risk finns att han kommer sälja sex. Talet om klienten påminner om det ofta återkommande talet kring kvinnliga klienter genom antydanden om honom som prostituerad och utsatt. Erik beskriver också att det var svårt att prata om med klienten på ett sätt som inte återfinns i talet om kvinnliga klienter som förutses sälja sex.

I fokusgruppintervju 2 a berättas följande:

Marika- Jag vet att jag hade en kille i våras där jag då faktiskt inte pratade om det när jag faktiskt borde kanske ha tagit upp det. Eh en ung kille, nyss fylla 20 år. eh... missbrukade snabbt ner sig så att vi fick göra ett LVM på honom. Men han berättade om hur han delvis då försörjde sig som modell och det handlade om konstnärliga foton och eh... han fick då inte pengar av den här mannen som han då ibland fick bo hos utan han fick mat och boende där då. Och min tanke går ju igång här, är det här liksom nån typ av pornografiska bilder, handlar det om prostitution här eller i gränslandet av det. Sen berättade han att han skulle åka till en stad i Centraleuropa och där också försörja sig som en modell för konstnärliga bilder. Och det tog inte jag upp, det borde jag nog ha gjort nu när jag

Flera- Mm.

Marika- Men jag valde att inte göra det för jag... Jag tror att jag tänkte att det här blir från mig om jag tar upp det med honom nån slags anklagelse av att han skulle ha sysslat med något som då är tabubelagt och skamligt om det nu var pornografiska bilder och det då handlade om prostitution eller i gränslandet av det. Så jag tror jag var feg där helt enkelt. Jag visste inte hur... Jag var rädd att han skulle uppfatta det som ett påhopp och att... Han hade då inget som helst förtroende för mig för jag var bara en dum sockärring, eh... Så att jag trodde inte att det samtalet skulle bli bra men där undvek jag det då och det hade nog varit (avbryts)

Marie- Och det hade kanske varit lättare om det hade varit en tjej som hade prostituerat sig?

Marika- DÅ hade jag tagit upp det därför att då då hade min koppling till prostitution varit...

Marie- Så mycket klockrenare.

Marika- Varit klockren. Men när det är en ung vacker man som jag tror hade varit ögongodis verkligen, och dessutom så spelade han lite på det häringa androgyna så... Så jag kan mycket väl tänka mig att det var så. Men där... Där spelar det roll att jag är en 50-åring och han är en ung vacker 22-åring.

Jennifer- Så det spelar också roll vem du är?

Marika- Visst gör det det. Hade det varit en sletten gammal missbrukande dam i 32,5-årsåldern som hade berättat om hur hon hade, eh, bott hemma hos en man och fått mat och pengar för konstnärliga bilder så hade jag sagt prostitution med en gång, men när det är en man då i det här så... Eh... Tassar jag lite runt den heta

gröten och funderar på om det är så men tar inte upp det.

Flera- Mm.

[...]

Jennifer- Du sa att han, den här klienten spelade lite på det androgyna. På vilket sätt gjorde han det?

Marika- Klädsel så... Alltså hela, jag fick lite känsla av en ung David Bowie där så... Eh... Han spela ut mycket. Han sa dessutom att han skulle bli, hans plan är, han är intresserad av fotografi själv, han vill bli skådespelare, hans attityd är... Han, hans träning för att bli skådespelare är då att bland annat, eh, spela en roll när han är på socialtjänsten så... Så att när vi pratade med honom om behandlingshem så sa han att jo men det kunde väl va en trevlig erfarenhet, ungefär som att åka på kollo. Så... Så det är så mycket i det där så... Men ett sånt utspel... Eh. Sen också den killen han... han är, han har gått ut gymnasiet. Han kommer från, även om det finns gravt alkoholmissbruk hos en förälder och till viss del psykiska problem hos den andra föräldern där, så har han ändå levt med en socialt etablerad yta. Han är oerhört socialt kompetent. Och det har ju betydelse också, hur, hur folk för sig.

Marika misstänker att en manlig klient säljer sex, något som beskrivs vara tabubelagt och skamligt (jmf Rubin 2007; Ambjörnsson 2006), till en annan man men väljer att inte ta upp det med honom. Att han *spelar på det androgyna* tycks stärka misstankarna om att han säljer sex. Marika tror klienten skulle känna sig anklagad och skulle uppfatta det som ett påhopp om hon tog upp frågan. Inga liknande berättelser återfinns i talet om kvinnliga klienter som (nästan alla) misstänks sälja sex, som om kvinnor i mindre grad än en man skulle uppfatta frågan som ett påhopp eller känna sig anklagad. Att den manliga klienten upplevs som påhoppad bekräftas av flera intervjupersoner som säger att det skulle vara annorlunda om det varit en kvinnlig klient. Enligt Thörn (2004) blir hemlösa kvinnor som ”sover över hos kompisar” (av motsatt kön) konstruerade som sexuellt utnyttjade. Om hemlösa män ”sover över hos kompisar” av motsatt kön konstrueras de som förövare. Hur det än vänds och vrids på konstrueras kvinnan som offer och mannen som förövare. Sammankopplat med denna situation blir det tydligt varför det då uppfattas som klockrent om klienten varit en kvinna istället för en man.

Marika lyfter fram sin egen person som betydelsefull i mötet med klienten. Hans position som klient och som homosexuell (avvikande från heteronormativiteten) torde göra honom i underläge i relation till henne. Trots det är hon försiktig och rädd för att såra hans känslor. Försvårande faktorer hon lyfter fram är hennes position som kvinna och hennes ålder, hon kallar sig själv för tant. Klienten beskrivs som ung och vacker och socialt kompetent. Faktorerna kan sägas fungera utjämnande för maktförhållandena de emellan varför det blir svårare för henne att ta upp frågan än om klienten vore en kvinna. Genom att beskriva klientens sociala bakgrund och sociala kompetens konstrueras således klass.

Sammanfattning och diskussion

Under temat identifierar jag den dominerande diskursen som hemlösa och/eller missbrukande kvinnliga klienter som offer och manliga klienter som förövare. Länkade diskurser är den kvinnliga klienten som prostituerad och homosexualitet bland klienter som något problematiskt. Kategorierna kön, sexualitet, klass och etnicitet samspekar i konstruktioner av klienter som avvikande andra kvinnor och män utan hemlöshets- och/eller missbruksproblematik.

Jag har visat hur kvinnliga klienter särskiljs från manliga som särskilt sexuellt utsatta offer, både under barndomen och i nutid. Kvinnornas eget agerande fokuseras vilket innebär att de skuldbeläggs och männens (och ibland kvinnors) agerande osynliggörs. Manliga klienter konstrueras som förövare. Socialsekreterarna förstår sexualitet som typ av sexliv, det är heteroförgivettaget samt tabu att tala om. Men det är också konstant närvarande i sättet att tala om kvinnor och således inte alls tabu utan mycket offentligt. Att tala om sexualitet med

manliga klienter lyfts fram som presumtvt sårande och moraliserande till skillnad från när det handlar om kvinnliga klienter som inte förväntas reagera på liknande sätt. I fokusgruppintervjuerna förutsätts kvinnliga klienter (och homosexuella män) genomgående prostituera sig men i utredningar råder tystnad om prostitution, vilket väcker frågor kring bevakande av språkbruk och föreställningar som inte håller för att sättas på pränt. När homosexualitet lyfts fram görs det i negativa termer eller som ett tema som innebär ett brott i diskursen och normala förhållningsätt och rutiner sätts på spel. Homosexualitet konstruerar både den kvinnliga och manliga klienten som avvikande från andra klienter, homosexuella klienter blir därmed dubbelt avvikande. Etnicitet, kön och sexualitet samspelar i konstruktioner av ”hedersflickor” som dubbelt avvikande genom talet om deras sexualitet som färgad av okunskap och som problematisk (som att analsex automatiskt leder till negativ självbild). Socialsekreterarnas egen person lyfts fram som betydelsefull i mötet med klienter vilket fungerar särskiljande och medför att klienten konstrueras som den Andra (Mattsson 2010).

Avslutande diskussion

Med utgångspunkt i konstruktionistisk förståelse av kategorierna kön, sexualitet, klass och etnicitet och med inspiration av diskursanalys har jag försökt visa hur klienter med hemlöshets- och/eller missbruksproblematik konstrueras. Jag har använt mig av två olika empiriska material, fokusgruppintervjuer (tal) och utredningar (text). Jag har försökt uppmärksamma förekommande diskurser inom båda områdena i syfte att fördjupa förståelsen av ett komplext och dynamiskt fenomen. I fokusgruppintervjuerna framkommer hur talet om klienterna skapas intervjupersonerna emellan. Genom uppmuntrande hummanden, ifrågasättanden, tystnader och så vidare påverkas och påverkar de varandra. Utredningarna återspeglar även de, genom ett mer kontrollerat språkbruk, förekommande diskurser inom problemområdet.

Syftet med uppsatsen var att undersöka konstruktion av klienter med hemlöshets- och/eller missbruksproblematik. Syftet bröts ned i följande frågeställningar: hur konstrueras klienterna i relation till kön, sexualitet, klass och etnicitet? Vilka diskurser kan urskiljas rörande konstruktion av denna grupp klienter? Vilka implikationer/konsekvenser har detta för maktaspekten i arbetet/mötet mellan klient och socialsekreterare?

Det är inga entydiga föreställningar som påverkar konstruktionerna av klienterna. I enlighet med forskningen visar uppsatsen hur konstruktioner av klienterna styrs av traditionella föreställningar om kön (se ex. Hedin & Månsson 2001; Socialstyrelsen 2004; Thörn 2004; Löfstrand 2005; Mattsson 2005). Kvinnor och män beskrivs som essentiellt olika med olika egenskaper och behov. Utöver kön tillkommer kategorierna sexualitet, klass och etnicitet som närvarande, de kan konstrueras på olika sätt och inte sällan i komplexa processer. Olika dominerande diskurser reglerar likväl utmanar språket genom vilket klienterna konstrueras. Ett viktigt resultat är att både kvinnliga och manliga klienter konstrueras som avvikande från andra kvinnor och män utan hemlöshets- och/eller missbruksproblematik. Kvinnliga klienter blir dessutom dubbelt avvikande i konstruktioner relaterat hygien, våld och föräldraskap. Klienter med annan etnisk bakgrund än svensk och klienter med homosexuell orientering konstrueras också som dubbelt avvikande i socialsekreterarnas tal om familj och sexualitet. Bakgrunden står att finna i de övergripande och dominerande diskurser som presenterats i uppsatsen. Konstruktion av klienter i relation till kön, sexualitet, klass och etnicitet reglerar således på vilket sätt klienterna framställs.

En överproblemativering av kvinnliga klienter sker genom ett slags vältrande i *detaljer*, detta löper som en röd tråd genom hela materialet. Både i fokusgruppintervjuerna och i utredningarna har kvinnliga klienter varit huvudpersoner men på lite olika sätt. I fokusgruppintervjuerna har kvinnor ofta lyfts fram för att beskriva det problematiska inom ett ämne, exempelvis relaterat föräldraskap, hygien, sexualitet och så vidare. Likartade problematiseringar relaterat manliga klienter har inte sällan lyst med sin frånvaro. Det blir särskilt tydligt genom långa och detaljerade beskrivningar i utredningar rörande kvinnliga klienter till skillnad från ”manliga” utredningar där språket ofta är kortfattat, koncist och mer redogörande för ett händelseförlopp. Jag tolkar skillnadsskapandet som upprätthållande av en maktordning som underordnar kvinnor som grupp (jmf Butler 1993; 1999; Hirdman 2003). Den hemlösa och/eller missbrukande mannen konstrueras som norm och kvinnan som avvikare från normen. Glappet mellan konstruktioner av maskulinitet generellt blir inte så

långt från konstruktionen av den missbrukande och hemlösa mannen (till skillnad från kvinnan). Föreställningen om honom är att han *är* smutsig, vilket inte behöver ältas genom detaljer, han *är* våldsam, *är* frånvarande som förälder och så vidare. Naturalisering kallas något som blivit sanning och därmed inte behöver ifrågasättas (Börjesson 2003) varför tystnaden om manliga klienter är viktig då den sätter fingret på det självklara och ej ifrågasatta.

Diskussionerna i fokusgruppintervjuerna präglades av ett språk förmedlande låg grad av modalitet (med begrepp som exempelvis *vet inte, är nog, tror jag, undrar jag* och så vidare) (Börjesson 2003). I utredningarna var språket mer kontrollerat och förmedlade högre grad av säkerhet. Ett annat viktigt resultat är att fokusgruppintervjuerna innehöll en hög grad av *reflexivitet* bland intervjupersonerna vilket avspeglar medvetenhet om egna eller samhällsliga föreställningar om exempelvis kön. Reflexiviteten medför att diskurser ibland utmanas men hamnar inte sällan också i bakgrunden då starka normer och föreställningar filtrerar språket, detta blir framförallt tydligt i spåret föräldraskap under temat Familj. Oaktat modalitet och reflexivitet bör positionen av socialsekreterarna som myndighetsutövare beaktas och problematiseras. Att studera socialsekreterares konstruktion av klienter är dock inte helt problemfritt. Risk finns att klienterna framstår som oskyldiga/drabbade och socialsekreterarna som skyldiga/ansvariga. Avsikten har emellertid varit att vända blicken från klienter till socialsekreterare för att synliggöra hur klienter konstrueras varför jag i uppsatsen valt *ett* perspektiv- att utforska hur man inom socialt arbete skapar och påverkar klienter.

Vilka implikationer/konsekvenser har konstruktion av klienterna för maktaspekten i arbetet/mötet mellan klient och socialsekreterare? Som jag redan argumenterat för visar uppsatsen hur klienter konstrueras som avvikande, *de Andra* (jmf Mattsson 2010) och som dubbelt avvikande. Detta skapar en över- och underordning socialsekreterare och klienter emellan. *Problemet* och *personen* måste passa in i socialtjänsten och dess kategorier för att hjälp ska kunna komma till stånd, för att accepteras som klient måste socialsekreteraren bedöma huruvida personen passar in i verksamhetens problemkategorier (Lofstrand 2005). Detta menar jag innebär att klienters *egna* problemdefinitioner inte efterfrågas eller tas på allvar. Liknande argument återfinns hos Järvinen och Mik-Meyer (red. 2003) som menar att socialarbetares klientgörande måste ses som en process där mänskliga problem översätts till systemspråk. Jag hävdar att klientgörandet även sker genom att klienter konstrueras som olika andra (eller lika varandra) beroende på kön, sexualitet, klass och etnicitet. När klienter talas om på ett alltför ensidigt sätt som passar in i bilderna av hur en hemlös och/eller missbrukande kvinna och man (inte) är, innebär det att individen förenklas och standardiseras och tvingas bli klient på myndighetens villkor.

I analysen visar jag exempel på mikromakt i möten mellan socialsekreterare och klienter (jmf Järvinen et al. red. 2003). Detta sker genom de konstruerade och förgivettagna sanningar om klienter som förts fram, exempelvis om manliga klienter som våldsamma och förövare eller genom socialsekreterarnas olika problemdefinitioner, exempelvis med begreppet ”hedersflicka”. Socialsekreterarna låter i huvudsak dessa konstruktioner passera oproblematiserade vilket blir ett kännetecken för att mikromakten inte uppfattas som maktutövning. Mikromakten är mycket svår att motstå eftersom klienternas bästa är i fokus (ibid.). Det innebär att klienters egna röster tystas ned till förmån för socialsekreterarnas tolkningsföreträdare. Problemet är, som Järvinen et al. (red. 2003) också hävdar, att socialsekreterarna ser sig själva, och uppfattas av andra, som sakliga och neutrala varför arbetet inte uppfattas som ett uttryck för makt utan i huvudsak som professionell praktik. Att socialsekreterarna i uppsatsen också värnar om sina klienter och vill deras bästa råder det inga

tvivel om. Thörn (2004) visar däremot att alla kvinnorna i hennes studie kände till bilderna och föreställningarna om de som avvikare, som missbrukare, prostituerade och i hög grad sexualiserade och män som våldsverkare och förövare. Gemensamt var att de gjorde motstånd mot denna bild. Jag menar att genom framställandet av klienter med hemlöshets- och/eller missbruksproblematik som exempelvis hjälplösa och utsatta, som frånvarande fäder eller våldsamma fråntas de möjlighet och rätt att själva identifiera sina behov. I likhet med vad Thörn argumenterar för klumpas de ihop som grupp och blir olika alla oss andra. Även Sahlin (2004) synliggör hur konstruerandet av klienter kan påverka deras syn på sig själva och vilka handlingsmöjligheter och möjliga positioner de kan tänkas inta. Kopplat till uppsatsens resultat blir klienters möjliga positioner mycket begränsade eftersom de framställs på ett ensidigt och låst sätt relaterat exempelvis kön.

Konstruktioner av klienter som avvikande kan också kopplas till vad Lofstrand (2005) kallar socialtjänstens avvikelsediskurs. För att bli klient och få tillgång till bostad behöver personen passas in i verksamhetens problemdefinitioner. När socialsekreterarna i uppsatsen konstruerar klienterna som avvikande från de själva eller andra kvinnor och män innebär detta samtidigt att klienterna passas in i socialtjänstens verksamhet, annars kan de inte få tillgång till socialtjänstens insatser. Priset blir dock mycket högt- en förutsättning att få hjälp innebär att samtidigt pekats ut som avvikare. Järvinen och Mik-Meyer menar att en institutionell doxa inom socialt arbete är att förändring är något bra som alla klienter bör sträva efter, doxa står för något som säger sig självt- alltså behöver det inte uttalas (red. 2003). Jag menar att socialsekreterare har som uppgift att, genom myndighetsutövning, hjälpa klienter till förändring. Här uppstår en paradox, hur ska klienter kunna förändras om vi samtidigt gör de till avvikande, de Andra?

Under uppsatsen gång har jag stött på många spännande områden som inte tagits med på grund av tidsbrist, utrymmesbrist, glidning från syftet och så vidare. Det skulle vara spännande att utforska konstruktioner av smuts och risk relaterat klienter med injektionsmissbruk och vilka diskurser som kringgärdar detta område. Ämnet psykisk ohälsa fick inte mycket utrymme i uppsatsen och skulle kunna utvecklas i vidare forskning. En viktig aspekt av diskursanalytisk forskning är att också uppmärksamma *vem* som talar (Börjesson 2003). Socialsekreterare arbetandes med myndighetsutövning menar jag har stor betydelse för hur den rådande sociala diskursen kring hemlöshets- och/eller missbruksproblematik ter sig. De har företrädare över vad som sägs/kan sägas inom diskursen klienterna ingår i och gör anspråk hur verkligheten kring hemlöshet och/eller missbruksproblematik ser ut. Alla yttranden har inte samma dignitet inom diskursen beroende på dess maktordning (Thörn 2004). Subjekten talar utifrån olika positioner och hon drar en parallell till de hemlösa kvinnornas möjlighet i hennes studie att göra sina röster hörda. Vad som är särskilt intressant i hennes studie är hur kvinnorna gjorde motstånd mot bilden av den hemlösa kvinnan. På motsvarande sätt skulle ett framtida forskningsområde vara att möjliggöra att hemlösa och/eller missbrukande klienternas röster blir hörda. Hur skulle de ställa sig till hur de framställs i uppsatsen och hur kan deras sätt att utöva motmakt te sig?

Maktrelationer mellan kvinnor och män upprätthålls när kön blir en del av det sociala arbetet (Mattsson 2005). Jag visar också hur sexualitet, klass och etnicitet på motsvarande sätt upprätthålls i det sociala arbetet. Enligt Mattsson fungerar kritiska reflexioner och medvetna brott mot dominerande diskurser frigörande för det sociala arbetet och för de som är mottagare för socialt arbetets insatser. Uppsatsen visar hur konkurrerande eller alternativa diskurser utmanar och rubbar den dominerande, exempelvis i och med Sofias utredning som utmanade föreställningar kring barnperspektiv och kön. I uppsatsen förekommer en hög grad

av reflexivitet bland socialsekreterarna vilket i sig kan uppfattas som hoppfullt. Risk finns dock att det stannar vid att bara vara en reflektion. Jag menar att *tid* för reflexion och diskussion behövs samt möjlighet att koppla samman sin egen position och roll relaterat strukturella förutsättningar som påverkar hur vi talar om klienter. För detta behövs även en tillåtande arbetskultur som gör det möjligt att ställa den egna prestige och inte minst den egna personen åt sidan. Den svåraste uppgiften för kritisk forskning är att utvecklingen av ny kunskap ska möjliggöra förändring (Alvesson & Deetz 2000). Detta menar de sker i mikropraktiker på de platser där maktrelationer utövas. Kanske kan uppsatsen fungera som utgångspunkt för diskussion på arbetsplatser som möter uppsatsens klientgrupp?

Resultaten i denna uppsats utmanar tanken om socialsekreterare som sakliga och neutrala i arbetet men klienter med hemlöshets- och/eller missbruksproblematik. Språket påverkas i hög grad av övergripande samhälleliga diskurser såväl av diskurser inom socialt arbete. Genom komplexa konstruktioner av kön, sexualitet, klass och etnicitet konstrueras klienter som avvikande och som dubbelt avvikande från andra. Detta vägs delvis upp av en hög grad av reflexivitet hos socialsekreterarna. Förhoppningsvis är denna reflexivitet en början på något nytt och annorlunda.

Referenser

- Alastair, Christie (2006) 'Negotiating the uncomfortable intersections between gender and professional identities in social work'. *Critical social policy* 26: 390. [hämtad 2011-09-22]
- Alvesson Mats & Deetz Stanley (2000) *Kritisk samhällsvetenskaplig metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Ambjörnsson, Fanny (2006) *Vad är queer?* Stockholm: Natur & Kultur.
- Billinger, Kajsa (2005) 'Fokusgrupper- en datainsamlingsmetod'. I Larsson, Sam & Lilja, John & Mannheimer, Katarina (red) *Forskningsmetoder i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur.
- Bourdieu, Pierre (1993) *Kultursociologiska texter*. (i urval av Broady, Donald & Palme, Mikael). Stockholm: Stenhag Symposium.
- Bryman, Alan (2011) *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber.
- Butler, Judith (1993) *Bodies that matter: on the discursive limits of "sex"*. New York: Routledge.
- Butler, Judith (1999) *Gender trouble: feminism and the subversion och identity*. New York: Routledge.
- Börjesson, Mats (2003) *Diskurser och konstruktioner: en sorts metodbok*. Lund: Studentlitteratur.
- Claezon, Ingrid & Hilte, Mats (2005) *Flickor och pojkar på institution: ett könsperspektiv på vården av ungdomar*. Stockholm: Stiftelsen allmänna barnhuset.
- Douglas, Mary (1997) *Renhet och fara: en analys av begreppen orenande och tabu*. Nora: Nya Doxa.
- Fairclough, Norman (2003) *Analyzing discourse: textual analysis for social research*. London: Routledge.
- Hall, Stuart (1995) 'The West and the rest: discourse and power'. I Hall, Stuart & Held, David & Hubert, Don & Thompson, Kenneth (red) *Modernity: an introduction to modern societies*. Malden, MA: Blackwell.
- Hall, Stuart (1999) 'Kulturell identitet och diaspora'. I Eriksson, Catharina & Eriksson Baaz, Maria & Thörn, Håkan (red) *Globaliseringens kulturer: den postkoloniala paradoxen, rasismen och det mångkulturella samhället*. Nora: Nya Doxa.
- Hanson, Deborah (2009) *The professional identity of occupational therapists: Construction, enactment, and valued supports*. [elektronisk] North Dakota: North Dakota State University. Tillgänglig: ProQuest Dissertations & Theses. [hämtad 2011-11-18]

- Hedin, Ulla-Carin & Månsson, Sven-Axel (2000) 'Kön och socialt arbete- en introduktion'. *Socialvetenskaplig tidskrift* 1-2, 3-12.
- Hilte, Mats (2000) *Förändring och kön i socialt arbete: en narrativ analys av en människobehandlande organisation*. Lund: Lunds universitet, Socialhögskolan.
- Hirdman, Yvonne (2003) *Genus: om det stabila föränderliga former*. Malmö: Liber.
- Holmberg, Carin (2000) *Aspekter av kvinnosynen i missbruksbehandling: empiriska exempel och teoretiska funderingar*. Sköndal: Sköndalsinstitutet, arbetsrapportserie 14.
- Johansson, Helena (2005) *Pojkar behöver manliga förebilder? En studie av socialsekreterares tankemönster och arbete med söner till ensamstående mödrar*. Göteborg: Institutionen för socialt arbete, Göteborgs Universitet.
- Johansson, Helena (2006) *Brist på manliga förebilder: dekonstruktion av en föreställning och dess praktik*. Göteborg: Institutionen för socialt arbete, Göteborgs universitet.
- Järvinen, Margaretha (1991) 'Berusade kvinnor- ett samhällsproblem'. I Järvinen, Margaretha & Rosenqvist, Pia (red) *Kön, rus och disciplin: en nordisk antologi*. Helsingfors: Nordiska nämnden för alkohol- och drogforskning, publikation nr 20.
- Järvinen, Margaretha & Elm Larsen, Jørgen & Mortensen, Nils (red) (2003) *Det magtfulde møde mellem system og klient*. Aarhus: Aarhus universitetsforlag.
- Järvinen, Margaretha & Mik-Meyer, Nanna (red) (2003) *At skabe en klient: institutionelle identiteter i socialt arbejde*. Köpenhamn: Hans Reitzel.
- Kullberg, Christian (1997) 'Arbete eller socialbidrag? Socialsekreterares samtal med och om kvinnliga och manliga klienter'. I Bladh, Christine & Cederlund, Elisabeth & Hagberg, Jan-Erik (red) *Kvinnor och män som aktörer och klienter: en antologi som skildrar tidigt 1800-tal och framåt*. Stockholm: Nerenius & Santénius.
- Kullberg, Christian (2004) 'Work and social support: Social workers' assessments of male and female clients' problems and needs'. *Affilia* 19: 199. [hämtad 2011-09-21]
- Kvale, Steinar & Brinkmann, Svend (2009) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Laanemets, Leili & Kristiansen, Arne (2008) *Kön och behandling inom tvångsvård: en studie av hur vården organiseras med avseende på genus*. Stockholm: Statens institutionsstyrelse (SiS).
- Löfstrand Cecilia (2005) *Hemlöshetens politik: lokal policy och praktik*. Malmö: Égalité.
- Mattsson, Tina (2005) *I viljan att göra det normala: en kritisk studie av genusperspektivet i missbrukarvården*. Malmö: Égalité.
- Mattsson, Tina (2010) *Intersektionalitet i socialt arbete: teori, reflektion och praxis*. Malmö: Gleerups utbildning AB.

Millett, Kate (1970) *Sexual politics*. New York: Garden city.

de los Reyes, Paulina & Mulinari, Diana (2005) *Intersektionalitet: kritiska reflektioner över (o)jämlighetens landskap*. Malmö: Liber.

Rubin, Gayle S. (2007) 'Thinking sex: Notes for a radical theory of the politics of sexuality'. I Parker, Richard & Aggleton, Peter (red): *Culture, Society and Sexuality: a Reader*. London: Routledge.

Sahlin, Ingrid (2004) 'Constructing victims and villains: unintended outcomes of contact prohibition orders'. *Journal of scandinavian studies in criminology and crime prevention*, 5:1, 85-107. [hämtad 2011-09-22]

Scourfield, Jonathan (2006) 'Placing gender in social work: the local and national dimensions of gender relations'. *Social work education*, 25:7, 665-679. [hämtad 2011-09-21]

Scourfield, Jonathan (2001) 'Constructing women in child protection work'. *Child and family social work*, 6, 77-87. [hämtad 2011-09-21]

Skeggs, Beverly (2000) *Att bli respektabel: konstruktioner av klass och kön*. Göteborg: Daidalos.

Socialstyrelsen (2004) *Jämställd socialtjänst? Könsperspektiv på socialtjänsten*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Sohlberg, Britt-Marie & Sohlberg, Peter (2008) *Kunskapens former: vetenskapsteori och forskningsmetod*. Malmö: Liber.

Statistik Göteborg (2011) "Statistik" (elektronisk) *Göteborgs Stads officiella hemsida* <http://www4.goteborg.se/prod/G-info/statistik.nsf> [hämtad 2011-12-01]

Sörensdotter, Renita (2008) *Omsorgsarbete i omvandling: genus, klass och etnicitet inom hemtjänsten*. Stockholm: Makadam.

Thörn, Catharina (2004) *Kvinnans plats(er): bilder av hemlöshet*. Stockholm: Égalité.

Tursunovic, Mirzet (2002) 'Fokusgruppsintervjuer i teori och praktik'. *Sociologisk forskning*. 1, 62-89.

Virkki, Tuija (2008) 'The art of pacifying an aggressive client; 'Feminine' skills and preventing violence in caring work'. *Gender, work and organization*, 15:1, 72-87. [hämtad 2011-09-21]

Vårt Göteborg (2011) 'Akutboendet Alma fyller tio år' (elektronisk) *Göteborgs Stads officiella hemsida* http://www.vartgoteborg.se/prod/sk/vargotnu.nsf/1/ovrigt,akutboendet_alma_fyller_tio?OpenDocument#.TnebBQ3bWu4 [hämtad 2011-09-21]

Warner, Joanne & Gabe, Jonathan (2008) 'Risk, mental disorder and social work practice: a gendered landscape'. *British journal och social work*, 38, 117-134. [hämtad 2011-09-21]

Widerberg Karin (2002) *Kvalitativ forskning i praktiken*. Lund: Studentlitteratur.

Wikström, Hanna (2007) *(O)möjliga positioner: Familjer från Iran och & postkoloniala reflektioner*. Göteborg: Institutionen för socialt arbete, Göteborgs Universitet.

Wikström, Hanna (2009) *Etnicitet*. Malmö: Liber.

Wikström, Hanna (2011) 'Den problematiska invandrarfamiljen: Kunskapsbildning om hedersrelaterat våld och styrning av familjer i Sverige'. I *Föräldraskapets politik: från 1900-till 2000-tal* (red) Bergman, Helena & Eriksson, Maria & Klinth, Roger. Stockholm: Dialogos.

Winther Jørgensen, Marianne & Phillips Louise (2000) *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.

Överlien, Carolina (2006) 'Institutionen som arena för skapandet av sexuell identitet. Samtal från ett särskilt ungdomshem'. *Socialvetenskaplig tidskrift* 2, 164-178.

Bilaga 1.

Informationsbrev till stadsdelarna

”Jag planerar skriva en masteruppsats som handlar om hur socialsekreterare resonerar kring sina klienter. Socialsekreterarna (från vuxenheten) ska arbeta med klienter med missbruksproblematik och/eller hemlöshet. Fokus kommer att ligga både på hur socialsekreterarna resonerar i talet om klienter och hur de i skrift uttrycker sig. Materialet kommer att bestå av två delar- utredningar och fokusgruppintervjuer.

Jag behöver tio utredningar som gått till utskott- på fem kvinnliga och fem manliga klienter. Anledningen till att de ska ha gått till utskott är att dessa utredningar ofta är fylliga och innehåller mycket då beslutet som ska fattas är stort/tungt. LVM eller behandling spelar ingen roll. Vill ni ha hjälp att avidentifiera utredningarna så kan jag hjälpa till under förutsättning att ni tycker det är ok såklart. Mitt intresse kommer inte att ligga på klienterna och deras sammanhängande historia.

Två fokusgruppintervjuer är tänkta för att fånga socialsekreterarnas tal om klienter. Här tar jag hjälp av en annan student för att bättre kunna observera vad som händer under intervjun. Intervjuerna brukar pågå i 1,5- max 2 h. Jag tänker mig cirka 5 socialsekreterare i varje intervju men det beror ju självklart på hur många som arbetar i vuxenheten. Intervjuerna kommer att spelas in för att sedan transkriberas. Materialet kommer sedan att analyseras med hjälp av diskursanalys.

Jag kommer att följa forskningsetiska principer för inhämtande av personuppgifter. Allt deltagande ska vara frivilligt och kan avbrytas när man vill. Utredningar och intervjumaterial kommer att behandlas konfidentiellt och bevaras säkert så att inga obehöriga kan ta del av dem. Socialsekreterarna och klienter kommer att vara anonyma, jag kommer inte att skriva ut vilka stadsdelar som deltar i uppsatsen. Jag kommer heller inte att ta med sådana uppgifter i materialet som sticker ut eller avskiljer sig på ett sådant sätt att andra utomstående kan identifiera vem det handlar om. Den färdiga uppsatsen skickas till alla inblandade och jag kommer gärna själv tillbaka för personlig återkoppling.

Jag försöker hålla en ödmjuk ton inför uppgiften. De etiska frågorna kring uppsatsen är viktiga för mig. I slutändan finns en förhoppning om att den eventuella kunskap som kommer fram ska kunna gynna våra klienter!

Mitt stora arbete börjar när allt material är inhämtat och tiden jag har på mig är mycket begränsad. Därför är jag intresserad av att komma igång så fort som möjligt.

Vänligen,

Jennifer Bolin”

Bilaga 2.

Diskussionsunderlag fokusgruppintervjuer

Kön

- Hemlösa och/eller missbrukande kvinnor behöver i större utsträckning än män lära sig att umgås med personer av samma kön.
- Hemlösa och/eller missbrukande kvinnor är svårare att få kontakt med än andra klienter.
- Kvinnors problematik är, utöver missbruksproblemen, ofta svårare än mäns.
- Hemlösa och/eller missbrukande kvinnor lever oftare i en mer utsatt situation än män.
- Det är mer komplicerat att arbeta med kvinnor som missbrukar (skiljer det sig mellan kvinnor och män?).
- Hemlösa och/eller missbrukande kvinnor har oftare blivit sexuellt utnyttjade än män.

Våld

- Man förväntar sig inte att hemlösa och/eller missbrukande kvinnor ska vara våldsamma medan detta händer ganska ofta med män.
- Har ni några speciella strategier om ni ska träffa klienter ni misstänker kan vara våldsamma? Könsskillnader? Vad är orsaken till att klienterna är våldsamma?
- Hemlösa och/eller missbrukande personer utsätts ofta för våld, detta skiljer sig åt mellan kvinnor och män.

Sexualitet

- Hemlösa och/eller missbrukande personer har inte ett sexualliv i särskilt stor utsträckning. Deras sexliv skiljer sig från andra människors sexliv.
- Hemlösa och/eller missbrukande personer har sex på ett annat sätt än icke hemlösa/missbrukande personer.
- Det är lätt att prata om sexualitet med hemlösa och/eller missbrukande klienter.
- Sexualitet är inget som bör utredas eller har någon betydelse i mitt arbete med klienter.
- Det är bra att vänta med att inleda en ny relation med någon i början av en drogfrihet (kan en relation hjälpa till i drogfriheten och/eller tvärtom?).

Föräldraskap

- Föräldraskap, missbruk och hemlöshet är oförenliga.
- Mäns föräldraskap är inte lika viktigt som kvinnors föräldraskap oavsett om man är hemlös och/eller missbrukare eller inte.
- Hemlösa och/eller missbrukande kvinnor vars barn är familjehemsplacerade längtar mer efter sina barn än män.
- Jag berörs extra av hemlösa och/eller missbrukande mäns längtan efter sina barn.

Etnicitet

- Det är stor skillnad i problematik beroende på hemlösa och/eller missbrukande klienters etniska bakgrund.
- Jag har lättare/svårare för att arbeta med människor av en viss etnisk bakgrund.

Klass

- Det är stor skillnad i problematik utifrån hemlösa och/eller missbrukande klienters klassbakgrund.
- Medan överklasskvinnor staplar lådvinskartonger hemma i lägenheten sitter arbetarklassmän på den lokala krogen och dricker öl.
- Tungt drogmissbruk förekommer framförallt hos unga, vita arbetarklasspersoner.

Hygien

- Hemlösa och/eller missbrukande personer bryr sig inte om sin egen personliga hygien i samma utsträckning som andra.
- Jag har svårt för hemlösa och/eller missbrukande klienter som luktar illa/inte sköter sin toalett eller hygien.
- Jag förknippar hemlösa och/eller missbrukande personer med smuts, våld och bemöter många med viss rädsla.

Vård & behandling

- LVM tas främst på unga män utifrån tungt missbruk, medan det på unga kvinnor tas utifrån missbruk och destruktivt leverne.
- Behandlingshem riktade enbart för missbrukande kvinnor är bra för de då inte hamnar i skymundan av män.

Generell fråga

- Det spelar stor roll vilken socialsekreterare klienten får. Alla har sina speciella inriktningar när det gäller till exempel kön, typ av missbruk/problematik/etnicitet/ålder.